

«Foreldrene er like viktige»

Hvilke diskurser ser terapeutene i psykisk helsetjeneste for ungdom ut til å være styrt av i samarbeidet med foreldre?

Siv Marit Lingaas

VID vitenskapelige høgskole

Oslo

Masteroppgave

Master i systemisk par- og familierapi

Antall ord: 23 905

10.10.2022

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en kvalitativ studie der fokusgrupper ble benyttet for å samle inn data. Deltakerne i fokusgruppen er familierapeuter som jobber med ungdom og familier. Datamaterialet forstås ved hjelp av en diskursanalytisk tilnærming, i en poststrukturalistisk og sosialkonstruksjonistisk forståelsesramme.

Hensikten med oppgaven er å se nærmere på om familierapeuter legger til rette for samarbeid med foreldre. Konteksten er kommunal psykisk helsetjeneste for ungdom. Foreldre kan involvere seg ulikt, og en vanlig antakelse kan være at mødre er mest involvert. Denne studien setter søkelyset på hvordan familierapeuter involverer alle foreldre, fedre som mødre. Problemstillingen er:

Hvilke diskurser om foreldreskap ser ut til å være styrende for familierapeuter i møte med foreldre?

Hvilken betydning vil diskursene kunne få for terapeutenes involvering av foreldre/foresatte?

Utgangspunktet for analysen er terapeutposisjonen, og diskurser som preget terapeutenes forståelse og praksis. En overordnet diskurs som kom til uttrykk, var at begge foreldre er like viktige for ungdommen. Ved å analysere materialet fremstod fire diskurser som dominerende: diskursen om at foreldre utfyller hverandre; diskursen om at mor er den som er mest bekymret; diskursen om at den viktigste foreldrekompentansen er å møte ungdommens følelser og; diskursen om at den forelderer ungdommen bor mest hos vet best. Diskusjonen tar utgangspunkt i familieperspektivet og noen sentrale prinsipper i familierapi og systemisk praksis. Denne masteroppgaven ser på hvorvidt diskursene kommer i konflikt med hverandre, med familieperspektivet og med idealet om likeverdige foreldreskap. Oppgaven viser behovet for et kritisk blikk på hvor ideene kommer fra, og hvordan de setter sitt preg på praksis. Det sentrale er at begreper om foreldreskap, farskap og samarbeid kan forstås som sosiale konstruksjoner. Språket opprettholder og generaliserer, og denne oppgaven viser at det stadig er behov for kunnskap, perspektiver og refleksjoner om hva som får betydning for om terapeuter involverer foreldre.

Nøkkelord: Foreldreskap, farskap, samarbeid, involvering, diskursanalyse, ungdom og familierapi

Abstract

This master thesis is a qualitative study based on interviews in focus groups to collect data. The participants in the focus group are family therapists working with adolescents and families. The data is interpreted using a discourse analysis approach based on poststructuralist theory and a social constructionist framework of understanding.

The aim of this master thesis is to shed some light on whether family therapists in general facilitate parental involvement. The context is municipal mental health services for adolescents. Parents may involve differently, and a common assumption is that mothers are the most involved. This study will focus mainly on how family therapists involve all parents, fathers as well as mothers. The following issue and questions have been chosen:

Which discourses about parenthood seem to be guiding family therapists in their meetings with parents?

What significance may these discourses have for the therapists involvement of parents?

The analysis are focused on therapists position, and the discourses that affect the therapists' understanding and practice. A dominant discourse that stands out is that both parents are equally important for the adolescent. Further analysis of the material highlights four main discourses: the discourse that parents complement each other; the discourse that mothers tend to worry the most; the discourse that the most important parental skill is to attend to the feelings of the adolescent; the discourse that the parent with whom the adolescent lives the most, knows best. The discussion is based on family perspectives, and some central principles in family therapy and systemic practice. The study reflects on whether the discourses are in conflict with each other, with the family perspective and with the ideal of equality in parenthood. Concepts such as parenthood, fatherhood and collaboration are viewed as social constructs. Language maintains and generalizes, and this master thesis highlight the importance of a constant need for knowledge, perspectives and reflections about what may influence whether therapists involve parents.

Keyword: Parenthood, fatherhood, adolescent, collaboration, involvement and discourse analysis, family therapy

Forord

Arbeidet med masteroppgaven har vært min mulighet til å bruke tid på et tema som har engasjert meg i mange år. Da landet stengte ned i 2020 virket det som en særdeles god ide å bruke fritid på å tilegne meg ny kunnskap. Jeg vil starte med å takke familieterapeutene som stilte opp i fokusgruppeintervjuer. Deres tid, åpenhet og mange innspill bidro til empirien i oppgaven. Jeg håper og ønsker at den vil være interessant for dere også, og at valgene jeg har tatt er til å kjenne igjen. Jeg er takknemlig for at dere delte refleksjoner, erfaringer og meninger, og bidro til spennende samtaler. Tusen takk også til kjære Ingebjørg som var min trygge forskningsassistent i fokusgruppen.

En stor takk til veileder Ellen Syrstad som viste interesse for tema, og bidro med både erfaring, engasjement og kunnskap om diskursanalyse. Du har vært tilgjengelig og positiv, med kloke tilbakemeldinger og akademisk tyngde.

Takk til kontaktlærer Lennart Lorås som har inspirert med et stort engasjement, og til veileder Anne Kyong Sook Øfsti som har minnet oss studenter på at ikke noe kan tas for gitt. Engasjerte og dyktige medstudenter har inspirert meg, og ekstra takk til dere som jeg ble kjent med i veiledningsgruppene. En rose til ekstern veileder Gudmund Fossli som tok tak i terapeutrollen, og skapte nysgjerrighet og økt trygghet i jobben som familieterapeut.

Jeg har hatt gode kolleger rundt meg, og venner og familie har vært tålmodige med meg. Mine tre voksne og fantastiske sønner er medvirkende til valg av tema. Dere har på hver deres måte vært til stor hjelp, støtte og oppmuntring i skriveprosessen. Nå gleder jeg meg til fine turer og opplevelser, og mer tid sammen med alle dere som jeg har sett mindre til de siste to årene.

Siv Marit Lingaas, 10. oktober 2022

Innhold

Sammendrag	2
Forord	4
1 Innledning.....	7
1.1 Bakgrunn for valg av tema	7
1.1.1 Problemstilling.....	9
1.2 Temaets relevans og begrepsavklaringer.....	9
1.3 Annen relevant forskning	11
1.4 Oppgavens oppbygging	15
2 Teoretisk rammeforståelse	16
2.1 Postmodernisme og poststrukturalisme	16
2.2 Sosialkonstruksjonisme	17
2.3 Systemisk forståelse	18
2.3.1 Sirkularitet	19
2.3.2 Ikke-vitende posisjon	20
2.3.3 Språkhandlinger	20
2.4 Rolleteori	21
2.5 Makt	22
2.6 Tilknytningsteori.....	23
3 Metode	25
3.1 Valg av forskningsdesign / Kvalitativ metode	25
3.1.1 Diskursanalyse	25
3.1.2 Fokusgruppe	27
3.1.4 Utvalg og rekruttering	28
3.1.5 Gjennomføring av fokusgruppeintervjuene.....	29
3.1.6 Intervjuopptak og transkribering	30
3.2 Analysen	30
3.2.1 Valg og avgrensning av diskurser	31
3.2.2 Stegene i analysen.....	32
3.3 Etske betraktninger	34
3.4 Kritikk av metoden	35
3.5 Validitet og reliabilitet.....	36

3.5.1	Å forske på egen virksomhet.....	37
3.5.2	Egen forforståelse	37
4	Presentasjon av funn	38
4.1	Foreldrene er like viktige for barnet sitt	38
4.2	Foreldrene utfyller hverandre	40
4.3	Mor er mest bekymret	43
4.4	Den ungdommen bor mest hos vet best.....	47
4.5	Den viktigste foreldrekompetansen er å møte barnas følelser.	49
5	Diskusjon	52
5.1	Når terapeuten lytter mest til en av foreldrene	52
5.1.1	Balansen mellom sirkulær og lineær forståelse.....	55
5.2	Når målet er emosjonell involvering av foreldre	56
5.2.1	Terapeutposisjonen i lys av forståelsen av foreldrerollen	58
5.2.2	Ikke-vitende posisjon når sannheter tas for gitt	60
5.3	Når en av foreldrene defineres ut av samarbeidet.....	61
5.3.1	Kjønn og makt	63
6	Avslutning.....	65
6.1	Selvrefleksjoner	67
6.2	Implikasjoner for praksis	67
6.3	Mulige svakheter ved studien og videre forskning	68
	Litteraturliste.....	70
	Vedlegg.....	76

1 Innledning

**Tomrommet som oppstår
ved manglende eller
mislykket kommunikasjon,
fylles raskt med rykter,
sladder, vrøvl og gift**

Henry Louis Mencken,

(f.1880-1956, Amerikansk journalist og lingvist. Vismannen fra Baltimore)

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Jeg jobber som familieterapeut i en familie- og nettverkstjeneste i en stor kommune.

Tjenesten gir tilbud om helsehjelp til barn og unge med psykiske og sosiale utfordringer, samt tilbud om familiearbeid og foreldreveiledning. Som familieterapeut ønsker jeg å bidra til at ungdom har gode støttespillere rundt seg. Jeg ønsker å bidra til å legge til rette for samarbeid der foreldrene blir inkludert, føler seg ansvarliggjort og tatt med på laget. Det er en god dag på jobb når jeg får dele øyeblikk der ungdom opplever seg sett og bekreftet av foreldrene eller viktige voksne. Å involvere er å delta og å være med. Å samarbeide er å jobbe sammen med andre for å nå felles mål. Jeg er stadig nysgjerrig på om vi i tilstrekkelig grad samarbeider med alle foreldre, og legger til rette for at de opplever å bli inkludert.

Mange oppgaver og tiltak knyttes opp mot individuell oppfølging av ungdom med psykiske vansker. Systemisk familieterapi kan fort komme i annen rekke når prioriteringer gjøres, og rollen som fasilitator for foreldresamarbeidet blir utfordrende. Jeg er nysgjerrig på hva som preger forståelsen av foreldreskap og samarbeid, og tar med meg Paulo Freire (1999) sitt viktige budskap inn i oppgaven; «*Å bli fratatt ansvar har alltid fornedret mennesket*».

I regjeringens rapport *Trygge barn – trygge foreldre* (2018-2021) om foreldrestøttende tiltak, blir det nevnt at det er lite forskning på hva som er gode og likeverdige tjenester som passer de ulike familiene. Jeg ble bl.a. opptatt av at rapporter om foreldrestøtte i liten grad ser ut til å tematisere kjønn. Foreldre brukes ofte som et kjønnsnøytralt begrep i rapporter, men det kan se ut til at begrepet oftere er ensbetydende med mødre enn fedre. Det kan derfor synes som fedre usynliggjøres i forskning der foreldre blir spurt. Jeg undret meg over om det bidrar til at vi møter foreldre likt, eller om vi lager blindsoner. I forbindelse med den nevnte rapporten gjennomførte Bufdir en spørreundersøkelse om foreldrerollen med søkelys på fedre (Bufdir. 2018). Utvalget var foreldre til barn i alderen 0-17 år. Undersøkelsen viste til at mødre oftere enn fedre var bekymret for barnet, og mor var mer tilbøyelig til å søke hjelp ved utfordringer i foreldrerollen. Den viste også at det fortsatt var slik at far, oftere enn mor, fikk en mindre nær relasjon til barnet etter skilsmisse. I tillegg viste undersøkelsen at flere fedre enn mødre mente det var viktig at begge foreldre deltok i like stor grad på arenaer som helsestasjon, barnehage og skole. Flere mødre enn fedre mente det var uten betydning hvem som deltok, så lenge foreldrene var enige om rollefordelingen.

Jeg har valgt å se på hvilke diskurser om foreldreskap og foreldre som er rådende i min egen virksomhet, og hvilken betydning diskursene får for terapeutenes samarbeid med foreldre. Til å svare på oppgaven har jeg valgt samtaler med familieterapeuter som jobber eller har jobbet i psykisk helsetjeneste for barn og unge. Alle har videreutdanning i systemisk familieterapi, og alle jobber i tverrfaglige team.

Det viktige i min undersøkelse er å forstå hvordan enkelte begrep blir konstruert og hvordan mening oppstår. «*Terapeuten kan ikke velge å fjerne institusjonell og kontekstuell makt*» (Øfsti, 2008, s.370). Desto viktigere er det å være bevisst hvilke faktorer som virker inn på hvordan foreldre blir møtt og hørt. Siden foreldre er et kjønnsnøytralt begrep, er jeg nysgjerrig på om alles stemmer og erfaringer kommer med i like stor grad. Jeg er nysgjerrig på hva som gjør at vi fortsatt møter flest mødre på vår vei. Jeg er nysgjerrig på hva som bidrar til at fedre, mer enn mødre, får (har eller tar) en foreldrerolle som kan se ut til å være mindre aktive enn mødres rolle.

1.1.1 Problemstilling

Denne masteroppgaven setter søkelys på terapeutposisjonen, og familierapeutens samarbeid med foreldre til ungdom. Jeg har valgt en diskursiv tilnærming, for å se på holdninger og tenkemåter knyttet til forståelsen av foreldreskap og foreldreinvolvering. Jeg ønsker å undersøke hvilke forestillinger terapeuten tar for gitt i møte med foreldre.

Problemstillingen jeg skal svare på er:

- 1. Hvilke diskurser om foreldreskap ser ut til å være styrende for familierapeuter i møte med foreldre?*
- 2. Hvilken betydning vil diskursene kunne få for terapeutenes involvering av foreldre?*

1.2 Temaets relevans og begrepsavklaringer

Å skrive om foreldre som fedre og mødre, kan synes unyansert i en tid med mangfold av nye familiekonstellasjoner og også et tredje kjønn. Jeg mener likevel at mye av tematikken vil kunne gjelde alle familier, og være like aktuelt i familier med likekjønnede foreldre. Det norske lovverket tar utgangspunkt i to-foreldremodellen, men jeg tror at tema kan gjelde familier med både en, to eller flere omsorgspersoner.

Likeverdige foreldre har vært et ideal i Norge siden starten av 1990 tallet, og endrer seg i takt (eller utakt) med samfunnsutviklingen. Likeverdig betyr likhet eller likestilling. Likeverdig er også et begrep som brukes for å uttrykke at alle skal behandles likt av det offentlige. Jeg fikk min første av tre sønner i 1994, i en tid da farskap og farsrollen sto på dagsorden. Etter hvert som foreldre som et nøytralt begrep kom inn i publikasjoner og lovverk, kan det se ut til at debatten stilnet og likeverdighet ble tatt for gitt. Jeg har valgt å gjøre rede for begrepene foreldreskap og foreldreansvar, og også ta med litt om farskapets historie.

Foreldreskap defineres på mange måter, både biologisk, sosialt og rettslig. Det er et kontekstuel fenomen, som uttrykker samfunnets oppfatning av hva barn og unge trenger av foreldre og foresatte. Foreldreskap kan ses på som konstruert. Hennem (2006) viser til at barnets beste ligger som premiss i det moderne foreldreskapet. Psykologiens forestilling om barn som behovsvesener har hatt store konsekvenser for utforming av foreldreskapet.

I dag er selve grunnlaget for foreldreskapet å gi barna en god og trygg oppvekst, og å sørge for at barnas følelsesmessige og materielle behov dekkes. Ifølge Bø og Olsen (2008) hadde barn tidligere mer plikter hjemme, nå har foreldrene mer plikter overfor barna. Farstad (2016) viser til at komponentene i foreldreskapet er nærhet og omsorg, engasjement, ansvar og delt foreldreskap. Blant foreldre, familierapeuter og ellers i samfunnet er det ulike forståelser av hva «godt foreldreskap» er. Hva som kvalifiserer for godt og dårlig foreldreskap vil være knyttet sammen med rådende maktstrukturer og kulturelt forankrede meningssystemer (Foucault, 2018). Hvem som fyller foreldreskapet, vil også være knyttet sammen med forankrede meningssystemer. Foreldres rettigheter og plikter overfor barnet er knyttet til det juridiske foreldreskapet. I senere tid er foreldreskap i juridisk forstand brukt som fellesbetegnelse for morskap, farskap og medmorskap.

I barneloven av 1981, ble foreldremyndighet (på nynorsk foreldremakt) erstattet med begrepet foreldreansvar. Barne- og familiedepartementet definerer foreldreansvar som en rett og plikt foreldre har til å bestemme for barnet i personlige forhold. Foreldrene skal utøve foreldreansvaret ut fra barnets behov og interesser, og når barnet blir eldre skal foreldrene legge økende vekt på barnets mening. Nye endringer og regler om foreldreansvar står i barneloven kapittel 5 (NOU: 2020:14). Barns selvbestemmelsesrett er regulert i Barnelovens § 33. Omfanget av foreldreansvaret avtar når barnet blir eldre og får økt selvbestemmelsesrett i personlige forhold.

Barn og ungdom er individer med rettigheter og en viktig stemme, jfr. barneloven (1981). Barn og ungdom er definert som egne rettssubjekter, og deres rettsstilling er styrket i samfunnet siste årene (Hennum, 2006). De får stadig større selvråderett med alderen, fram til 18 år. Ungdom er helserettslig myndig fra 16 år, som betyr at de selv kan bestemme om de vil ha behandling og hvem som skal få informasjon om det. Foreldrene er helserettslig myndig for ungdom under 16 år, og det betyr at de skal være involvert og samtykke til helsetilbud som gis. Rett til respekt, verdighet og integritet skal også gjelde for barn og ungdom.

Farskap er rett og slett å være biologisk far til et barn (Lorentzen, 2012), men det finnes også flere former for farskap; både biologisk og sosialt. Farskapet må fastsettes og erklæres. En

far er ikke noe man er, men noe man blir. Vi snakker om den gode far som omsorgsgiver på linje med mor (Farstad, 2016).

Menn med daglig omsorg for barn kom gradvis på 1970-tallet (Lorentzen, 2012). Lov om barn og foreldre ble innført i 1981, som betydde at mødres automatiske rett til barna etter skilsmisse ble fjernet. Argumentet var barnets beste, og at denne retten gikk mot prinsippet om like rettigheter til begge foreldre (Haavind, 2006). Innføring av fedrekvoten i 1993 var en reform som vakte internasjonal oppsikt, og som fikk stor betydning for fedres omsorgspraksis (Brandth & Kvande, 2013). Brandth og Kvande viser til at 4 prosent av fedrene tok ut permisjon første året, som i starten var 4 uker. 96 prosent av fedrene som hadde rett til det tok ut hele kvoten i 2007. Likestilling var det sentrale argumentet for ordningen, og det skulle være lettere for mor å kombinere barn og jobb. Et annet viktig formål var å gi barnet mulighet til bedre kontakt med sin far, og en ønsket konsekvens var å forandre den tradisjonelle delingen av omsorgsarbeid. Fra 1980 årene har far både deltatt mer i omsorgen for barna, vært mer til stede og mer engasjert enn generasjonene tidligere (Lorentzen, 2012, og Brandth & Kvande, 2013).

1.3 Annen relevant forskning

Her vil jeg trekke fram tidligere forskning som jeg finner relevant for oppgavens tema og problemstilling. Mitt tema spenner over fagområder som familieterapi, psykologi, pedagogikk og sosiologi. Jeg har sett etter nasjonal og internasjonal forskning, og vært opptatt av både terapeutenes og foreldrenes stemmer. I tillegg har det vært viktig at det er kontekster og land vi kan sammenligne oss med når det gjelder familiepolitikk og likestilling. I søket etter relevant forskning, har jeg brukt databaser som Oria, Bibsok.no, Google Scholar og Idunn, i tillegg til andre offentlige sider som Helsebiblioteket. Jeg har sett både på fagfelleverderte artikler, men også noen rapporter/artikler som ikke er fagfelleverdert.

Storhaug (2015) har i sin doktorgradsavhandling skrevet om barnevernets forståelse av farskap, og betydningen det får for barnevernets involvering av fedre. I undersøkelsen brukte hun en kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder. Hun hadde gruppeintervju med barnevernansatte, og dybdeintervju med fedre. Fedrene hadde barn med tiltak fra barnevernet, og de hadde eller har hatt hovedansvaret for barna. Fedrene formidlet at deres meninger om hva som er best for barnet ikke ble hørt. Ansatte i

barnevernet hadde mange argumenter for ikke å involvere og tilrettelegge for fars kontakt med barnet. Storhaug viser til at hverken lovverk eller familiepolitiske føringer utgjør et hinder for mer inkluderende tilnærming til fedre. Derimot er det behov for større grad av refleksjon knyttet til både forståelse av foreldreskap, og praksis knyttet til fedre.

Svardal (2015) viser både til egen studie fra 2012, og til undersøkelser av Fjeldstad (2005) og Piros (2006), som alle har sett nærmere på menns møte med terapi. Svardal gjorde en kvalitativ intervjuundersøkelse av 5 fedre som alle har deltatt i familiebehandling i et familie- og nettverksteam i BUP. Utgangspunktet var å finne ut hvordan fedrene opplevde terapeutene, terapiprosessen og egen deltakelse. Svardal beskriver at fedres stemme har hatt liten plass i forskningen om familierapi. Erfaringen er også at fedre stiller seg nølende til familierapi, men at de opplever at effekten kan være positiv for familien, dem selv, og i relasjonen til barnet. Ingen av fedrene i Svardals undersøkelse tillegger terapeutenes kjønn videre betydning, men heller egenskaper ved terapeutene de møtte og hvordan de selv som fedre og familie ble møtt. Alle i undersøkelsen var opptatt av alliansen og et godt samarbeidsklima.

Jeg har sett på noe internasjonal forskning om hvordan fedre opplever møte med hjelpeapparatet. *I felt like a third wheel* er en illustrerende tittel på fedres historier om ekskludering i møte med familiehelsestjenesten i Melbourne (Cosson & Graham, 2012). 25 fedre med små barn (0-4 år) deltok i fem fokusgrupper i en kvalitativ studie i 2009. Alle hadde opplevd utfordringer knyttet til foreldrerollen det siste året, og 3 av fokusgruppene hadde erfaring fra å søke bistand fra barne- og familiehelsestjenesten. Fedres tro på seg selv som en del av foreldreteamet var tydelig påvirket av mangel på andres anerkjennelse av deres engasjement. De erfarte å bli sett på som sekundærførelde. Denne forskningen hadde som mål å identifisere barrierer og muligheter for fedres deltakelse i foreldrestøttende programmer i hjemmet. Internasjonale studier om tema kan se ut til å handle mer om evaluering av konkrete foreldrekurs/programmer, og vurderinger av egne programmer for fedre. Det er en diskusjon jeg ikke går nærmere inn på i oppgaven min.

Lorentzen (2012), har i særlig grad engasjert seg i tema menn og maskuliniteter. I boken *Fra farskaps historie i Norge* tar han for seg hvordan holdningene til farskap har endret seg. Han viser en idehistorisk og diskursiv framstilling av fedres plass i samfunnet og familien.

Utgangspunktet for boken er forskningsprosjektene «*Menn og maskuliniteter*» og «*Å være sammen, nye former for intimiteter*» gjennomført i perioden 2001-2012. Han setter søkelys på et område som har vært lite forsket på. Lorentzen skriver om farskapsparadokset, som er maskulinitetsdiskursen og demokratisering av intimiteten. Lorentzen hevder at perioden fra 1980 og fram til 2012 representerte et gjennombrudd for fedres omsorgspraksis.

Den amerikanske forskeren LaRossa (2012) har gjort en historisk studie av farskap, og sett på tilgjengelig litteratur og tilgjengelige studier (mest i England og USA) om fenomenet farskap. Han hevder at fremstillingen av de nye fedrene handler mer om ideologi og hvordan man ønsker at det skal være. Han skiller mellom «*the culture of fatherhood*» som er normer, verdier og forestillinger knyttet til farskap og «*the conduct of fatherhood*» som er fedres praksis, hva fedre faktisk gjør. LaRossa viser til at dette skillet mellom praksis og kultur er nyttig, fordi disse to ikke nødvendigvis samsvarer med hverandre. Ifølge LaRossa er farskapets praksis relativt tradisjonell, og kulturen har endret seg raskere enn praksis. Han er kritisk til at forskning på farskap preges av systematiske studier av majoriteten, og antakelser som tas for gitt. LaRossa (2012) er opptatt av at både videre forskning og samfunnet ellers må se mer på kontekst og variasjoner som etnisitet, sosiale og økonomiske forskjeller.

Farstad og Stefansen (2015) har også sett nærmere på den «nye far», og hvordan fedrene nærmer seg det involverte farskap. Forskerne har undersøkt likestilling i familier på Island, fordi Island lenge har ført en målrettet familiepolitikk med stor oppslutning om likestilling. De intervjuet 14 heterofile samboende par med barn under to år. Idealet er at far er en omsorgsperson på linje med mor. I undersøkelsen finner de at gamle tradisjonelle idealene om far som forsørger lever i beste velgående. De har sett på sosiokulturelle forskjeller; Middelklassefedrene var opptatt av å bygge det emosjonelle båndet til barnet, mens arbeiderklassefedrene fokuserte mer på alt det vanlige som må gjøres i en familie og utførte det dagligdagse omsorg- og husarbeidet uten særlig motstand. Det var tydeligere en primær og sekundær omsorgsgiver i arbeiderklassefamiliene. Forskerne er opptatt av at dette er nyanser som forsvinner når vi bare ser på farsrollen og likestilling. De er også kritiske til at det er mest forskning på forholdet mellom barn og spedbarn når det gjelder likestilling.

Sundet (2019) har sammen med Broberg, Håkansson, Lia og Ramberg synliggjort viktige praksiserfaringer ved et kommunalt familiesenter. De har skrevet om hvordan arbeidet i en

veiledningsgruppe utviklet seg til et samarbeidsbasert forskningsprosjekt, og de gir en detaljert beskrivelse av prosessen fra veiledning til utvikling av kunnskap. Forskeren, som også var veilederen, gir et bilde av systematiserte erfaringer fra denne arbeidskonteksten. Medforskerne i studien var deltakere i veiledningsgruppen. Data, i form av notater, er samlet inn i løpet av veiledningen. Det gis en beskrivelse av en samarbeidsorientert praksis, der samarbeid innebærer å ha tid og rom til å finne ut sammen med familien hva som skal gjøres. Her vises det til dilemmaer knyttet til bl.a. familieperspektivet og ønsket om at alle stemmer i familien skal høres.

En annen interessant og fersk undersøkelse er nylig publisert i rapporten *Barnefamiliers hverdagsliv i Norge i 2021*, om familieliv anno 2021 (Egeland, C. et al., 2021). Datagrunnlaget er besvarelser (spørreundersøkelser) fra 1035 personer med barn under 17 år som de har delt omsorg for. I tillegg er det en kvalitativ intervjuundersøkelse av foreldre i 35 barnefamilier i hele landet. Jeg vil trekke fram at rapporten viser til at likestillingsidealet møter «det tredje skiftet». (jfr. Brandth & Kvande, 2003, Haavind, 2006). Foreldrene i datamaterialet deler på arbeidsoppgavene som hører til familielivet. Mor er fortsatt den som gjør mest husarbeid, og tar mest ansvar for planleggings- og koordineringsarbeidet i familien. Mødrene i utvalget opplever mer stress enn fedrene. Rapporten viser til at det i Norge er en skjev arbeidsdeling i hjemmet og et likestillingsprosjekt som ikke er kommet helt i mål.

Jeg har valgt å trekke fram forskning som setter foreldreskap og farskap i et historisk og kulturelt lys, og som viser betydningen konteksten har for vår forståelse. Det som merker seg av funn er skillet mellom praksis og kultur når det gjelder foreldreskap og farskap, og et tydelig behov for større grad av refleksjon knyttet til forståelse av foreldreinvolvering og praksis. Forskning viser at likestillingsprosjektet i Norge kanskje ikke er helt der vi tror. I tillegg viser forskningen sammenhenger mellom foreldrenes deltakelse og hvordan de blir møtt og anerkjent, og også hvilken betydning familien kan ha for barn og unges psykiske helse. Jeg finner lite forskning på hvordan terapeuter opplever skillet mellom praksis og kultur, og hva som virker inn på terapeuters praksis.

1.4 Oppgavens oppbygging

Jeg har startet med å tydeliggjøre hva som er oppgavens tema og problemstilling, og jeg har tatt med en oversikt over annen relevant forskning. I kapittel 2 presenteres oppgavens teoretiske rammeforståelse, som er hentet både fra familierapeutisk, psykologisk, pedagogisk og sosiologisk fagfelt. Jeg redegjør for valg av metode i kapittel 3, og forsøker å gi leseren en forståelse av diskursanalyse. Jeg har delt opp funn og diskusjon, og kapittel 5 er en beskrivelse av funnene jeg har valgt fra fokusgruppeintervjuene. I diskusjonen i kapittel 6 har jeg som utgangspunkt hoveddiskursen om at begge foreldre er like viktige for ungdommen. Jeg ser nærmere på terapeutposisjonen og sentrale prinsipper i systemisk tenkning, og diskuterer hvilken betydning andre diskurser kan få for handlinger, holdninger og familieperspektivet. Avslutningsvis kommer jeg med noen refleksjoner, og tanker om implikasjon for videre forskning.

2 Teoretisk rammeforståelse

Utgangspunktet for oppgaven er familieterapeutisk forståelse og tilnærming. I dette kapitlet presenterer jeg det teoretiske grunnlaget for studien. Oppgavens epistemologi er at kunnskap konstrueres, utvikles og skapes. I postmodernismen står relasjoner mellom mennesker sentralt, og kontekstualisering er et sentralt begrep. Jeg starter med å redegjøre for oppgavens vitenskapsteoretiske ståsted. Postmodernismen som filosofisk og humanvitenskaplig retning gir et godt rammeverk for å belyse aktuelle temaer i oppgaven. Sosialkonstruksjonismen er nært forbundet med systemiske ideer og kvalitative metoder. Diskursanalytisk tilnærming har bakgrunn i poststrukturalistisk teori, der språk og makt er essensielt. Språket vi bruker kan åpne og lukke, det påvirker praksis og kan bidra til å skape ulikheter. Språk kan endre og språket opprettholder, og språket står i sentrum for analysene.

Opgaven min handler først og fremst om terapeutposisjonen. Jeg vil redegjøre for noen sentrale teoretiske retninger som er og har vært viktige i familieterapien, både for terapeuters forståelse og utøvelsen av praksis. Jeg skal kort redegjøre for noen sentrale begreper innenfor systemisk teori og kommunikasjonsteori, og har det som et bakteppe når jeg ser nærmere på diskursenes betydning for terapeutene. I tillegg velger jeg å ta med en kort beskrivelse av tilknytningsteorien, siden konteksten for oppgaven er psykisk helsetjeneste for barn og unge. I tillegg anser jeg kunnskap om språkets betydning, roller og makt som relevante for mitt tema.

2.1 Postmodernisme og poststrukturalisme

Postmodernismen og poststrukturalismen har stått sterkt som filosofiske retninger i humaniora siden syttitallet. Den strukturalistiske tenkningen understreket viktigheten av vitenskapelige og logiske resultater. De to franske filosofene Michel Foucault (1926-1984) og Jacques Derrida (1930-2004) hevdet at strukturer i samfunnet var kulturelt betinget, og derfor utsatt for endringer. Deres kritiske stemmer gav opphavet til det som kalles poststrukturalismen (Snævarr, 2017). En poststrukturalist var opptatt av å beskrive mangfoldet i sosiale, politiske, historiske og kulturelle strukturer i samfunnet. Poststrukturell teori beskriver alt som politisk handlinger som bunner ut i makt (Kvale & Brinkmann, 2015). Poststrukturalismen retter søkelyset på diskurser, og diskursanalyse er preget av både strukturalistisk og poststrukturalistisk språkfilosofi. Begrepet diskurs knyttes gjerne til

Foucault, og diskurser handler om hvordan ulike grupper vil utvikle ulike måter å forstå og omtale virkeligheten på (Ulleberg & Jensen, 2019). Foucault forsøkte å beskrive hvordan sannhetsdiskurser oppstår og fungerer, og han var opptatt av å vise betydningen av kontekst og maktstrategier (Schaanning, 1993). Jeg vil redegjøre for diskursanalyse som vitenskapsteoretisk posisjon og rammeverk for oppgaven i kap.3.

Begrepet postmodernisme favner bredere, fordi det åpner for alternative forklaringsmodeller og forståelser og gir avkall på fastlagte meninger (Kvale & Brinkmann, 2015). Postmodernismen representerer en erkjennelse av at virkeligheten er historisk, kulturelt og sosialt konstruert (Berger & Luckmann, 2000). Ut fra en postmoderne terapeutposisjon kan produksjon av kunnskap forstås som samskaping mellom mennesker.

Det konstruktivistiske perspektivet har en fremtredende plass innenfor den postmodernistiske retningen. Konstruktivismen var en motsats til etablert vitenskap med forankring i positivisme og empirisme (Lock & Strong, 2014). «*Konstruktivismen oppfatter kunnskap som konstruert av dem som deltar i bestemte sosiale sammenhenger*» (Thagaard, 2018, s.40).

2.2 Sosialkonstruksjonisme

En sosial institusjon kan ikke fullt ut forstås eller bevisst endres, uten et fast grep om den historiske prosessen (Berger & Luckmann, 1966, s. 54-55). Dette perspektivet er nyttig for min oppgave og mitt materiale, når jeg ser på diskurser om foreldreskap. Samfunnet vårt, slik vi erfarer det, kan ses på som en konstruksjon som vi er med på å opprettholde eller endre. Min masterstudie er også en konstruksjon. Sett fra et sosialkonstruksjonistisk ståsted, er samarbeidet mellom ungdom, deres familier og terapeuter noe som både konstrueres og reproduseres i samhandlingen mellom deltakerne. Det skjer gjennom praksiser, kulturelle koder og normer som preger arbeidsplassen. En bevisstgjøring av hvilke koder og normer som definerer samhandlingen og skaper praksis, er viktig for tema i oppgaven min. Som familieterapeut er jeg opptatt av å se på hvordan mønstre dannes, opprettholdes eller endres. Sosiale konstruksjoner betyr at ulike forståelser for et fenomen dannes gjennom diskursive og sosiale praksiser. Det er gjennom diskursene at fenomener defineres, og vi får er bilde av hva som er rett og galt, mer eller mindre viktig. Når vi snakker sammen bruker vi

den språklige strukturen, en struktur som er preget av diskurser som styrer kulturen vår (Jørgensen & Phillips, 1999).

Sosiologene Berger og Luckmann ble kjent for å lansere begrepet sosialkonstruksjonisme (1966). Kennet J. Gergen, professor i psykologi, introduserte sosialkonstruksjonisme i moderne psykologi (Lock & Strong, 2014). Lock og Strong viser til Gergen sitt arbeid for å fremme samarbeidsfokuserte og relasjonelle praksiser innenfor psykologien (s.378). Dette kritiske blikket på kunnskapskonstruering fikk stor betydning for familierapien.

Sosialkonstruksjonistisk tilnærming innebærer at terapeuten ser på terapi som en dialogisk og samskapende prosess, og klient og terapeut konstruerer ny mening sammen. «*From this position, people live, and understand their living, through socially constructed narrative realities that give meaning and organization to their experience. It is a world of human language and discourse*» (Anderson & Goolishian, 1992, s.26). Lock og Strong (2014) beskriver sosialkonstruksjonisme i følgende punkter: Mening og forståelse oppstår når mening skapes i en sosial prosess. Måten vi skaper mening på er tids- og stedsspesifikk, og «*knowing-how*» er kunnskap man får sammen med andre. Mennesket er selvdefinerte og sosialt konstruerte deltakere, og kontekst og historie er sentralt for forståelsen. Relasjoner til andre er betydningsfulle og vi kan være oss selv på ulike måter. Det sentrale er også å ha et kritisk blikk på det som tas for gitt. Det sentrale for min oppgave er at fenomener som foreldreskap, farskap og psykisk helsetjeneste er sosialt konstruerte og kontekstuelle.

2.3 Systemisk forståelse

Flere hovedretninger innenfor familierapi og systemisk forståelse vokste fram på 50-, 60- og 70-tallet og etablerte familierapi som et nytt fagfelt. Sosialkonstruksjonistiske og systemiske ideer er måter å forstå vår væren i verden på. Fellesnevneren for systemteori er det grunnleggende perspektivet om at alt henger sammen i en helhet. (Bateson, 1972).

Kommunikasjonsteoriene ved bl.a. Watzlawick (1968) har vært essensielle for forståelsen av familierapien (Torsteinsson, 2019, s.29). Vitenskapsmannen Gregory Bateson (1904- 1980) ble regnet som systemteoretiker. Hans ideer har vært viktige for systemisk familierapi. Batesons systemiske tilnærming til praksis har satt relasjonen i sentrum. Det jeg ønsker å sette søkelyset på, er om vi i møte med foreldrene og diskursene legger til rette for alliansen og samarbeidsklima.

Konstruktivistiske ideer hadde stor gjennomslagskraft i terapifeltet på 70- og 80-tallet, og terapeuten ble i mindre grad sett på som ekspert. Terapeutens rolle gikk mer over til å være en samarbeidspartner som sammen med familien skulle se situasjonen på nye og mer konstruktive måter. Med en systemisk forståelse betraktes bl.a. råd som normer heller enn «sannheter», og de gis med en spørrende holdning (Frøyland, 2017, s.133). En systemisk forståelse innebærer å bidra til en sirkulær forståelse av situasjonen utfra konteksten problemet oppstår i, heller enn en lineær forklaring på problemer. Sentralt i sirkulær tenkning er ideen om at alt som skjer, skjer i en kontekst (Bateson, 1972).

2.3.1 Sirkularitet

Bateson (1972) sin grunnleggende antakelse var at menneskelig samspill kan forstås sirkulært og ikke lineært. Han utfordret dermed den vanlige lineære måten å tenke på ved å bidra med kunnskap om helhet og sammenhenger. Lineær tenkning kan forstås som at årsak og virkning er klart atskilt og kontekstens betydning som mindre viktig. Kontekstens betydning er noe av det mest sentrale i en systemisk forståelse. Bateson minner oss stadig på følgende; «*Without context, words and actions have no meaning at all*». I dagligtalen er kontekst noe som setter rammer for å forklare menneskers handlinger eller følelser (Kvale & Brinkmann, 2015). Ulleberg (2014) referer til Bateson når hun skriver at de fleste feiler når vi forveksler ideene om virkeligheten med virkeligheten (s.56). I alt endringsarbeid er det en viktig oppgave for terapeuten å vurdere konteksten og forstå sin egen posisjon i den. Konteksten avgjør hva som framtrer som informasjon for oss. Bateson definerer informasjon som «*en forskjell som utgjør en forskjell*». Hans kommunikasjonsteori hjelper oss å se nærmere på kommunikasjonen, og bidrar til å finne nye handlingsmuligheter og utvikling når vi står fast (Ulleberg, 2014). Sirkulær tenkning gir oss mulighet til å forstå og forklare det som foregår mellom oss, og se på hvordan mønstre oppstår. Vi flytter dermed fokus til prosessen mer enn på fordeling av skyld og utilstrekkelighet. Begreper som symmetriske og komplementære relasjoner er en videreutvikling av sirkulære forståelsesmåter. Komplementaritet er i utgangspunktet noe som utfyller noe annet, som er ulikt. Symmetriske interaksjoner betegner en sirkel som er preget av ansvarlighet (Ulleberg, 2014, s.42).

2.3.2 Ikke-vitende posisjon

Viktige prinsipper i systemisk familierterapi er å ha en respektfull, nysgjerrig og undersøkende holdning og tilnærming. Harlene Anderson lanserte begrepet «*ikke-vitende posisjon*» i 1992 (Torsteinsson, 2019). Denne posisjonen ble et viktig prinsipp og en viktig holdning. Anderson er kjent for filosofien om samarbeidende dialogisk praksis, tidligere kalt for språkssystemisk tilnærming (Anderson, 2019). Klienten er den viktigste drivkraften og fokuset er på hva som er nyttig for klienten. «*Samarbeidende dialogisk praksis er et perspektiv, et verdisett, en livsfilosofi som orienterer eller veileder måten vi er eller blir til på - hvordan vi ser, hører og føler – hvordan vi erfarer, tolker og forstår vår verden, andre og oss selv*» (Anderson, 2019, s.207). En ikke vitende posisjon gir terapeuten mulighet til å lytte og åpne opp for validering av den andre. Den grunnleggende holdningen er at klienten er ekspert på eget liv. Harold Goolishian (1924-1991) var pioner innenfor familierterapi, og regnes som en av grunnleggerne av deler av familierterapien som har språkfilosofi som grunnlag. Filosofien er å skape mening gjennom dialog, og Anderson har bidratt til en språkssystemisk bølge innen familierterapi. «*Terapeutens ekspertise består i å være god til å skape et samarbeidsklima, og til å opprettholde en samtale om de bekymringer klienten kommer til terapirommet med*» (Torsteinsson, 2019, s.33). Familierterapeuten kan anerkjenne og være nysgjerrig på alles bidrag, og løfte fram eller også hemme dialog og samarbeid. Terapeuten har ansvaret for å tilrettelegge for samarbeid og dialog, og for å skape et rom for det (Anderson & Goolishian, 1992). Makten ligger både i språket og i vår faglige kompetanse. Ordene som brukes har stor betydning, og vi kan inkludere og ekskludere i måten vi uttrykker oss på.

2.3.3 Språkhandlinger

I postmodernismen fikk språket betydning gjennom konstruering av meninger, sannheter og ideer. Fra å beskrive verden til å sette søkelys på hvordan det kan brukes og studeres (Øfsti, 2010). Vi skiller ofte mellom prat og handling, men å prate er også en form for handling (Jensen & Ulleberg, 2019). Vi handler gjennom det vi sier.

Øfsti (2010) skriver at språkhandlinger kan være både direkte og indirekte handlinger. «*Vi gjør ting med språket som å gi løfter, stille spørsmål og kreve svar. Vi bruker språk til å utføre handlinger som det å informere, fortelle, beskrive, definere og argumentere*» (s.29). Indirekte

språkhandlinger kan love, dømme, legitimere og klage, og det er konteksten og språkbrukers intensjoner som gir språket mening.

Språkfilosofen Ludwig Wittgenstein (1889-1951), var skaperen av begrepet språkspill. «*Det som ikke lar seg uttrykke (det jeg opplever som mystisk, og som jeg ikke klarer å uttrykke), er kanskje bakgrunnen som alt det meningsfylte jeg sier, ses opp mot*» (Lock & Strong, 2014, s.424). Språkspill er nedfelt i våre handlinger, slik som måter vi kler oss, beveger oss på og snakker på. F.eks. kan ord og begreper som brukes om foreldreskap og kjønn virke inkluderende, ekskluderende eller marginaliserende (Gergen og Gergen, 2005).

Wittgenstein mente at språkspill var lokale regler for hvordan man forklarte og beskrev med bruk av språket. (Snævarr, 2017).

2.4 Rolleteori

Sosiologen Erving Goffman (1922 – 1982) var spesielt opptatt av rolleteori og samhandling (Lock & Strong, 2014). Goffman brukte begreper fra Bateson, og satte søkelys på det sosiale samspillet. Goffman viser til relasjonen mellom person og roller. «*Den er knyttet til det interaktive systemet – til rammen – som rollen spilles innenfor, og hvor selvet til den opptredende skimtes*» (Goffman, 2007, s.573). Hvordan vi opptrer og fyller rollene våre, knyttes til om, og hvor godt, vi har tilpasset oss. Ifølge Goffman er rammene som et manus eller stillingsinstruks. Det er både ulike sosiale forventninger og en etablert fasade som hører med til en rolle (Lock & Strong, 2014). «*Selvet har ingen kjerne som alltid framstår som den samme, uavhengig av sosial kontekst*» (s.267). Det betyr at når vi f.eks. inntar foreldrerollen, er vi en annen enn når vi opptrer som kollega eller venn.

Goffman (2007) var opptatt av å forstå hvordan mennesker iscenesetter sine væremåter sammen med andre, for å hjelpe oss med å bryte ut av forventede og hemmende væremåter. Han så på menneskelig atferd som rolledefinert, og han så på problemer knyttet til menneskers opptredener og forventningene til rollene. Goffman sitt rammebegrep forutsetter en kombinasjon av felles definisjoner og formål. Rammene organiserer både mening og medvirkning, og brukes som moralske og sosiale kart som gjør samhandlingen enklere (s.273). Vi opptrer innenfor en ramme som legger føringer for sosiale interaksjoner.

2.5 Makt

Maktbegrepet knyttes mer til poststrukturalismen enn sosialkonstruksjonismen. «*Mennesker vet hva de gjør; de vet ganske ofte hvorfor de gjør det de gjør; men det de ikke vet, er hva det de gjør, gjør*». Dette er et kjent sitat av Foucault (Lock & Strong, s. 424). Makt er på sitt mest effektive når den ikke legges merke til. Foucault hevdet at kunnskap og makt forutsetter hverandre gjensidig (Eliassen, 2016). Makt blir ofte sett på som en begrensende kraft på mennesker, men makt kan også bringe fram nye samtaler og diskusjoner og nye perspektiver på samfunnet. Foucault vektlegger hvordan strukturer påvirker rammene og aktørene, men makten kommer også til syne gjennom språket og sosial praksis (Willig, 2013). Foucault (2018) hevdet at makt påvirker menneskers liv og historier, som kan føre til undertrykking, diskriminering og disiplinering. 'Disiplinering' er noe som er typisk for det vestlige samfunnet og som betyr at vi har en bestemmelse for alt. Det normale og det marginale nedfelles i avtaler og reglementer og blir en del av vår praksis og kultur. Ifølge Foucault er makt til stede i enhver terapeutisk relasjon. Den som legger de språklige premissene utøver makt, og subjektet ses primært på som offer for diskursen. Et kritisk blikk på det vi tar for gitt kan bidra til å avsløre utøvelse av makt og urett.

En annen sentral skikkelse innen kritisk teori er den brasilianske filosofen og pedagogen Paulo Freire (Freire, 1999; Schaanning, 1993). Freire sin framgangsmåte er dialogen, og hans metode har vært av stor betydning for bekjempelse av «den tause kulturen» i samfunnet. Hans frigjørende pedagogikk tar for seg bevisstgjørelsen som et ledd i frigjøringsprosessen. Freires metode var først og fremst et bidrag til undervisning og bevisstgjøring av undertrykte i det globale sør med stor fattigdom. Hans teori og metode bygger på at folk gjennom dialog kan bli aktive og kritiske, vinne selvtillit og utvikle ny kunnskap.

Freire (1999) sin dialogiske handlingsteori som inspirasjonskilde for samarbeid fordrer samtale, og tar utgangspunkt i det som er viktig for den som defineres som elev. Dialogens intensjon er å fremme bevisstgjøring og kritikk, avdekke og forskyve makt og lede til praktisk handling. Freire mente at mangel på tillit er manglende grunnlag for dialog. Mislykkes man i å skape et tillitsforhold, er det fordi forutsetningen for å skape tillit mangler. Tillit handler også om å ha tillit til seg selv, og til at det man formidler blir tatt imot med anerkjennelse. Sentralt for Freire var først og fremst ideen om å være subjekt i eget liv. Alle deltar i

systemer i bevegelse, og virkeligheten er ikke låst fast (Freire, 1999). Hans budskap er at å bli fratatt ansvar alltid har fornedret mennesket. Hensikten med forandring er å forbedre. Malterud (2012, s.91) viser til at i deltakerorientert forskning basert på Freire sin frigjørende pedagogikk, er det motsigelser som regnes et viktig utgangspunkt for å forstå kompleksiteten i sosiale systemer.

2.6 Tilknytningsteori

Jeg tar til slutt med en kort beskrivelse av tilknytningsteorien, siden konteksten for oppgaven er psykisk helsetjeneste for barn og unge. Nære relasjoner er i stadig større grad enn tidligere basert på emosjonelle bånd. En teori innenfor det utviklingspsykologiske feltet er tilknytningsteori, som tilbyr et rammeverk for å forstå følelser og følelsesregulering (Johnsen & Torsteinsson, 2012). Tilknytning handler om hvordan mennesker utvikler følelsesmessige bånd til andre personer, og et kjennetegn er ønsket om å oppnå og opprettholde nærhet til andre. Tilknytningsteori er basert på et grunnleggende atferdssystem, som antas å være biologisk forankret (Killen, 2003). Den britiske barnepsykiateren og psykoanalytikeren John Bowlby (1907-1990) omtales som tilknytningsteoriens far. Tilknytningsforskning og -teori står sentralt i forståelsen av hvordan foreldre-barn samspill og barns tilknytning påvirker barnets psykososiale og intellektuelle utvikling (Killen, 2003). Barn knytter seg til andre på forskjellige måter, avhengig av det følelsesmessige samspillet med omsorgsgiver. Trygge barn utvikler god balanse mellom avhengighet og selvstendighet, mens utrygge barn vil kjenne seg usikre på om tilknytningspersonene er der for dem når det trengs.

Tilknytningspsykologene Ida Brandtzæg og Stig Torsteinson er opptatt av omsorgsgivers sensitivitet. Utryggheten oppstår når støtten og sensitiviteten fra den voksne ikke er god. Søken etter trygghet og beskyttelse varer livet ut (Brandtzæg et al., 2016). Ungdommens tilknytning til foreldrene fremtrer ikke like tydelig som hos små barn. Foreldre er fremdeles viktige for ungdommens trygghet, og ungdommens tilknytningsstrategier vil komme til syne når ungdommene opplever stress, uro og ubehag. Foreldre som oppleves som en sikker base vil være i stand til å anerkjenne og hjelpe ungdommen med sitt følelseskaos (Israel & Diamond, 2009). Tilknytningsteorien blir nevnt som en av de mest betydningsfulle broene mellom psykoanalytisk og systemisk teori og metode (Johnsen & Torsteinsson, 2012).

I dette kapitlet har jeg redegjort for teoretiske og filosofiske perspektiver som kan være styrende for familieterapeutens forståelse. Sosialkonstruksjonsismen som teoretisk rammeverk for min studie, viser til at virkeligheten forstås og tolkes ulikt (Gergen & Gergen, 2005). Jeg har valgt å ta med noen sentrale begreper fra familieterapi og systemisk forståelse, som jeg tenker vil være nyttige når jeg ser nærmere på diskursenes betydning for terapeutposisjonen. Temaer som makt og roller er sentrale for min problemstilling, likeså tilknytningsteori som etter hvert har fått en stor plass også i familieterapien. Som metode har jeg valgt diskursanalyse som har et sosialkonstruksjonistisk utgangspunkt, og i neste kapittel vil jeg vise hvordan jeg har gjennomført min studie.

3 Metode

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for den metodiske tilnærmingen til min undersøkelse. Jeg skal se nærmere på valget av kvalitativ metode og bruk av fokusgruppe til datainnsamling.

Jeg har valgt diskursanalyse som analysemetode, og vil beskrive hvordan og hvorfor jeg tenker at problemstillingen min best kan forstås gjennom en slik analyseform.

Diskursanalyse er som nevnt preget av poststrukturalistisk språkfilosofi og sosialkonstruksjonistiske ideer. Jeg vil også i metodedelen trekke fram hva som menes med en postmoderne tilnærming til kunnskap. Videre vil jeg forklare hvordan jeg faktisk gjennomførte diskursanalysen. Til slutt i dette kapitlet skal jeg belyse noen etiske betraktninger ved prosessen og prosjektet.

3.1 Valg av forskningsdesign / Kvalitativ metode

I kvalitativ forskning beskrives og tolkes fenomener gjennom bruk av teori, erfaring og refleksjon. Formålet med metoden er å innhente varierte beskrivelser, særlig med hensyn til tolkninger av og meninger med ulike temaer og fenomener (Kvale & Brinkmann, 2015).

Gjennom arbeidet med masteroppgaven ønsket jeg å få større innsikt i hvilke erfaringer familierapeuter i psykisk helsetjeneste har med seg, og hva som styrer praksis. Med kvalitative forskningsmetoder har vi muligheter til å utvikle vitenskapelig kunnskap preget av mangfold og nyanser (Malterud, 2012). En postmoderne tilnærming til kunnskap vil være opptatt av at mennesket skaper sine virkeligheter i møte med andre. Gergen og Gergen (2005) skriver om forskning som konstruerende praksis. Et slikt utgangspunkt kan bidra til å avdekke hvordan maktstrukturer preger våre holdninger og vår praksis, og hvordan mening skapes og opprettholdes.

3.1.1 Diskursanalyse

Diskursanalyse brukes både som vitenskapsteoretisk posisjon, men også som teoretisk rammeverk. Begrepet diskurs kommer fra det latinske *discurrere*, som betyr å springe hit og dit (Johannessen et al., 2016). Kvale og Brinkmann (2015) definerer diskurser som *«vedvarende praksiser som krysser hverandre og av og til berører hverandre, men like ofte ignorerer eller ekskluderer hverandre»* (s.255). Jørgensen og Phillips (1999) definerer diskurs som *«en bestemt måte å snakke om og forstå verden (eller et utsnitt av verden) på»* (s.9).

Diskursanalyse springer ut fra sosialkonstruksjonistisk vitenskapsteori, og egner seg

utmerket til kritisk samfunnsforskning (Willig, 2013). «*These constructions in turn make available certain ways-of-seeing the world and certain ways-of-being in the world*» (s.130). Begrepet dekonstruksjon knyttes til filosofen Derrida og poststrukturalismen, og handler om at det som er konstruert alltid vil kunne ha vært konstruert annerledes (Thomassen, 2006). En dekonstruksjon viser hvordan historiske privilegier har vokst fram, og får betydning for de alternative og marginale historiene (Alvesson & Deetz, 2000).

Gjennom språket blir tradisjonelle diskurser reproduisert, og samtidig oppstår muligheten for forandring av de samme diskursene. Diskursene utøver makt og former praksis, de setter seg på arbeidsplasser og i institusjoner. I arbeidet med min oppgave betyr det å sette spørsmålstegn ved praksiser som etableres på arbeidsplassen, og se på hva som hindrer at vi gjør det vi ofte tror vi gjør. Diskursene legger grunnlaget for hvordan samfunnet skal være, hva som er riktig og galt. Ifølge Øfsti er diskursbegrepet anvendelig ved at det trekker oppmerksomheten mot hvordan vi bruker språket intensjonelt, og hvordan mening og diskusjoner er språklig aktivitet. «*Å analysere diskurser i bruk, viser hvordan handlingsrom utvides og begrenses*» (Øfsti, 2010, s.22).

Ved diskursanalyse er det forholdet mellom språk og virkelighet som er det vesentlige (Johannessen et al., 2016). Det finnes ulike tradisjoner for å analysere tekst innenfor diskursanalyse. Utgangspunktet for alle er at «*(...) våre måter å snakke på ikke reflekterer vår verden rundt oss, våre identiteter og sosiale relasjoner nøytralt, men spiller en aktiv rolle i å skape og endre dem*» (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 9). Foucaults versjon av diskursanalyse (FDA) ble introdusert på slutten av 1970 tallet. Den ser på tilgjengeligheten av diskurser i en kultur (Willig, 2013). Posisjonering er en diskursiv praksis (Halkier, 2013, s. 100). Blikket er rettet mot subjekt- og objektposisjoner og reglene for samspillet mellom disse. Diskurser konstruerer subjekt så vel som objekt. I diskurser finnes det posisjoner som subjekter kan innta, og posisjoner andre kan plasseres i. En subjektposisjon er med på å identifisere rettigheter og plikter for andre (Willig, 2013, s.132). Det knyttes forventninger til hvordan man kan oppføre seg, hva man kan si og hva man ikke kan si. For Foucault var som nevnt makt et sentralt begrep. «*For han er diskurser knyttet til hvordan mennesker organiserer måtene de snakker på for å oppnå spesifikke mål*» (Lock & Strong, 2014, s.352). Foucault var opptatt av vekselvirkningen mellom språk og mening. Vi må lete i språket for å finne mening

(Willig, 2013). Begrunnelsen for å velge diskursanalyse til å analysere mine funn, er at det kan bidra til å sette søkelys på hvordan kunnskap skapes gjennom diskurser og blir til etablerte sannheter. Foucaults tilnærming vektlegger sammenhengen mellom diskursens innhold og dens samfunnsmessige betingelser (Thagaard, 2018). Hvordan vi snakker om foreldrene på vår arbeidsplass, kan få konsekvenser for hvordan vi møter foreldrene. Våre forventninger til foreldreskapet kan bidra til å forme foreldrerollen. Jeg kommer nærmere inn på Carla Willig sine seks analysefaser (Willig, 2013).

3.1.2 Fokusgruppe

Ut fra valgte tema, kom jeg fram til at fokusgruppeintervju vil kunne gi relevant og nyttig kunnskap og informasjon. Jeg ønsket en bredde av synspunkter, erfaringer og holdninger. Thagaard (2018, s.92) beskriver at fokusgrupper kan bidra til viktige innsikter i holdninger og meninger som er utbredt innenfor det feltet vi skal studere. Jeg planla to samlinger hvor jeg som moderator skulle styre diskusjonen inn på bestemte temaer av interesse for oppgaven. Jeg valgte semistrukturert intervju for å kunne følge deltakerne best mulig, og ikke bli for styrende. Halkier (2016, s.13) skriver at moderator er med på å muliggjøre fortolkninger, interaksjoner og normer på gruppenivå ved å fasilitere diskusjonene. Moderators oppgave er å legge til rette for at meninger og erfaringer relatert til tema kommer fram, og poenget er å få fram variasjon. Malterud (2012, s.102) viser til at fokusgruppestudier legger godt til rette for diskursanalytiske analyseperspektiver. «*Fokusgruppen har ikke til formål å komme til enighet om eller presentere løsninger på de spørsmålene som diskuteres, men å få fram forskjellige synspunkter på saken*» (Kvale & Brinkmann, 2015, s.179).

3.1.3 Utvikling av intervjuguide

Jeg gjennomførte to semistrukturerte intervjuer, med samme gruppe to ganger og med en måneds mellomrom (vedlegg 3, intervjuguide). Semistrukturert intervju brukes når temaer fra dagliglivet skal forstås ut fra intervjupersonens eget perspektiv (Kvale & Brinkmann, 2015). Semistrukturert viser til at det hverken er en helt åpen samtale eller en lukket spørreskjemasamtale.

Jeg hadde satt opp flere spørsmål, men konsentrerte meg om noen få under det første intervjuet. Etter råd fra veileder planla jeg noen temaer som jeg ville de skulle snakke om, og

heller hente fram flere spørsmål ved behov. Jeg gjennomførte prøveintervju med en tidligere kollega, mest for å sjekke om temaer og spørsmål var formulert slik at de var forståelige.

Intervjumalen er mer retningsgivende for problemstillingen, og spørsmål til det andre fokusgruppeintervjuet ble valgt ut fra guiden etter den første samlingen. Deltakerne i fokusgruppen var gjort kjent med tema og problemstillingen for masteroppgaven. De var også kjent med at jeg er opptatt av å se nærmere på samarbeidet med begge foreldre – med et ekstra blikk på fedrene. Deltakerne ble gjennom samtalen presentert for fire hovedtemaer. Det første var hvordan de opplever mulighetene for å involvere foreldrene i arbeidet med ungdommen. Det andre handlet om hva som bidrar til og hva som hindrer samarbeid med begge foreldre. Det tredje var hvilke ideer om farskap som er dominerende på arbeidsplassen. Det siste temaet var likeverdige foreldreskap. Som moderator prøvde jeg å ikke ta en aktiv rolle i samtalen, men la diskusjonen gå og refleksjoner komme. Jeg kom med noen betraktninger og egne refleksjoner, men forsøkte å være opptatt av å stille de spørsmålene jeg hadde planlagt og holde fast i temaet for undersøkelsen. Jeg opplevde i stor grad en nysgjerrighet rundt og interesse for tema, og at det kom mange spennende og ærlige innspill. Jeg opplevde ikke å følge intervjuguiden helt, men jeg var innom de temaene jeg hadde planlagt. Gjennom mitt tema og mine spørsmål, er jeg med på å konstruere kunnskapen i min masteroppgave.

3.1.4 Utvalg og rekruttering

Jeg benyttet meg av en enkel rekrutteringsstrategi (Malterud, 2012), og spurte kollegaer og tidligere kollegaer. Utvalget er strategisk, som vil si at deltakerne er spesielt plukket ut til å besvare problemstillingen (Thagaard, 2018). Jeg valgte å spørre seks deltakere, som jeg vurderte som et *relevant* utvalg av informanter (Johannessen et al., 2016). Deltakerne jobber eller har jobbet i samme virksomhet som meg, og de er kjent med at jeg er opptatt av tema foreldresamarbeid. Jeg tok direkte kontakt med hver og en på telefon, og de ble informert om noen forskningsspørsmål som jeg håpet de ville finne interessante. Jeg spurte om de kunne tenke seg å delta i to fokusgruppeintervju.

Familieterapeutene i prosjektet mitt er alle ansatt i kommunal helsetjeneste for barn og unge. Alle har erfaring med å jobbe med ungdom, og de har jobbet noen år etter videreutdanning i systemisk familieterapi. En av deltakerne har en annen grunnutdanning

enn helse- og sosialfaglig utdanning (barnevernspedagog, sosionom og vernepleier). Alle har arbeidserfaring fra både førstelinjetjeneste og spesialisthelsetjeneste. To menn og fire kvinner sa ja til å delta i gruppen. En deltaker meldte frafall like før første samling, og vedkommende kunne heller ikke delta i andre fokusgruppe. Jeg har valgt å anonymisere deltakerne ved å bruke betegnelsen deltaker 1, 2, 3, 4 og 5 når jeg presenterer funnene. Jeg endret først alle navn, men ble opptatt av at jeg ikke ønsket at det skulle ha noen betydning hvorvidt et sitat kom fra en kvinne eller mann. Jeg valgte likevel å bruke pronomen som han eller hun i teksten, men jeg har byttet litt om på noen utsagn for å minimere gjenkjennelsen. Selv om alle navn ble endret og opplysninger anonymisert i materialet mitt, så sikrer jeg i større grad at personer ikke blir gjenkjent. Grunnen til det er først og fremst at jeg forsker på egen virksomhet. Jeg ønsket primært å se på psykisk helsetjeneste for ungdom, og det var naturlig å velge deltakere som er tilknyttet eller har vært tilknyttet virksomheten.

3.1.5 Gjennomføring av fokusgruppeintervjuene

Norge var fortsatt midt i en pandemi da jeg planla fokusgruppene, og avtalte tidspunkt og sted for gruppeintervjuene. Grunnet smittevern hensyn var det noe usikkerhet knyttet til om jeg fikk gjennomført gruppeintervjuene med fysisk oppmøte, og om det ville bli mye frafall. Tid og sted for de to fokusgruppene ble sendt deltakerne en måned før første samling, samtidig med informasjonsskrivet og samtykkeskjema (Vedlegg 2). Det var cirka en måned mellom de to samlingene. Hver samling varte to timer, og selve samtalerne var 2 x 45 min hver gang. Tema og spørsmål til samlingene ble drøftet med veileder i forkant av, og etter første samling.

Jeg hadde med meg en forskningsassistent som skulle ha et metaperspektiv på hele prosessen. Hun fulgte med på prosessen mellom deltakerne, og mellom moderator og deltakerne. Vi drøftet i etterkant av både første og andre fokusgruppesamling, og hun bidro med nyttige innspill. Det handlet bl.a. om at jeg i større grad skulle å få fram flere eksempler fra deltakerne. I oppgaven har jeg valgt å gå lite inn på de ulike posisjonene til deltakerne, eller tendenser til friksjoner som temaer skapte i fokusgruppen. Dette for å sikre mest mulig personvern siden studien er gjort i egen virksomhet. Hun leste gjennom funndelen i skriveperioden, og kom med kommentarer. Andre fokusgruppesamling ble planlagt etter den første, med god støtte både fra veileder og forskningsassistent.

3.1.6 Intervjuopptak og transkribering

Min forskningsassistent hadde kontroll på tid og lyd, og de to fokusgruppeintervjuene ble tatt opp på båndopptaker. Lydopptak er et valg som reduserer det opprinnelige datamaterialet (Kvale & Brinkmann, 2015). Deretter reduseres det ytterligere gjennom transkribering av tale til tekst. Jeg gjorde transkriberingen selv, og det er første gang jeg har transkribert noe av en slik størrelse. Heldigvis var lydopptakene vellykket, og lyden bra. Jeg brukte god tid på arbeidet, og opplevde det som svært nyttig. «*En utskrift er en oversettelse fra en narrativ form - muntlig diskurs- til en annen narrativ form – skriftlig diskurs*» (s.187). Jeg prøvde å få så ordrett og nøyaktig oversettelse som mulig, men er klar over at viktig informasjon kan ha blitt utelatt eller også feiltolket av meg. «*Transkripsjonen medfører også en utvelgelse av hvilke av de mange dimensjonene av muntlige intervjusamtaler som skal med i den skriftlige transkripsjonen*» (Kvale og Brinkmann, 2015, s. 208). For å verne om anonymiteten til deltakerne, valgte jeg å ikke ta med ord og uttrykk som kan knyttes direkte til deltakerne. Se vedlagte utdrag fra transkripsjonen (vedlegg 4)

3.2 Analysen

Analysematerialet er hentet fra fokusgruppesamtaler. Etter å ha lest gjennom materialet flere ganger, dannet jeg meg et bilde av hva som så ut til å være et mønster av temaer som jevnlig dukket opp. Jeg hørte at deltakerne trakk frem mange av de samme temaene og betraktningene. Jeg sorterte deltakernes sitater under overskrifter som; Tid, ressurser, lovverk, rammer, kultur, involvering, samarbeid, kjønn, tilknytning, foreldreskap, farskap, kollegasamarbeid, forventninger, likeverdighet, bekymring, informasjon, ansvar, følelser, språk, systemisk familierterapi og individuell oppfølging. Jeg så på hva som handlet om maktstrukturer, hva som belyste stereotyper og forandringsmuligheter, hvilke som var preget av dilemmaer og diskursive konflikter. Ut fra denne sorteringen vurderte jeg hvilke diskurser som ville belyse min problemstilling. Jeg minner om problemstillingen som er følgende:

1.Hvilke diskurser om foreldreskap ser ut til å være styrende for familierapeuter i møte med foreldre?

2.Hvilken betydning vil diskursene kunne få for terapeutenes involvering av foreldre?

Carla Willig sin analyseform er en utvikling av foucaultiansk diskursanalyse (FDA) fordi den setter søkelyset på subjektposisjonen (2013). Diskurs konstruerer subjekter så vel som objekter, som er normgivende for rettigheter og plikter. I min oppgave tar jeg utgangspunkt i Willig sine seks analysefaser. De seks stadiene tilsvarer ikke en fullstendig foucaultiansk diskursanalyse, ettersom Foucault var mer opptatt av forholdet mellom diskurs, historie og myndighet (Willig, 2013). Inndelingen gir mening for meg i arbeidet med å forstå både hvordan diskursene dannes, opprettholdes og gir implikasjoner for praksis. Foucaults analyse ser på tilgjengeligheten av diskursive ressurser i en kultur, og implikasjonene for de som lever med det. Diskurser tilbyr subjektposisjoner, som har implikasjoner for subjektivitet og opplevelse (Willig, 2013). «*From an Foucauldian point of view, discourses facilitate and limit, enable and constrain what can be said, by whom, where and when*» (s.130).

Foucault leverer utgangspunktet for diskursanalysens subjektforståelse (Jørgensen & Phillips, 1999). FDA betegnes som kritisk realistisk epistemologi, og det kan hjelpe oss til å nærme oss forskningsspørsmål på en nyskapende måte (Willig, 2013, s.140). Diskursene jeg har konstruert ut fra mitt materiale vil bli beskrevet i kapittel 4. I diskusjonen i kapittel 5 skal jeg se på hvordan diskursene kan bidra til å belyse min problemstilling.

3.2.1 Valg og avgrensning av diskurser

Det er viktig å presisere at det er jeg som har valgt diskursene fra mitt datamateriale. Diskursene i seg selv er utgangspunkt for analyse (Jørgensen & Phillips, 1999). Jeg har valgt ut fra de ulike diskursive og sosiale praksiser jeg har blitt opptatt av. Det er mine punkteringer, og det er jeg som beskriver det som diskursive praksiser. Ifølge Jørgensen og Phillips (1999) handler diskursiv praksis om å se på hvordan teksten er produsert og hvordan den blir praktisert. Vi ser på hva som kan forklare rekkefølgen og mønsteret i våre sosiale handlinger; Hvilke diskursive praksiser bruker folk når de forsøker å organisere sine handlinger? Jeg er som nevnt selv en del av konteksten som undersøkes. Målet med undersøkelsen var å lete etter mønstre, enigheter og uenigheter. Jeg ville se på hvordan diskursene kommer til uttrykk, og hvordan de preger både deltakerne i fokusgruppen og praksis. Jeg ser på funnene i fokusgruppeintervjuene, i tillegg til teori og annen empiri. Diskurser kommer frem ved at oppfatninger av verden blir fortalt innenfor den konteksten personen deltar i (Thagaard, 2013).

Å analysere betyr å dele noe opp i biter eller elementer. Det forskeren undersøker, betraktes som sammensatt av bestanddeler, og målet er å avdekke et budskap eller en mening i datamaterialet. Når data er analysert, trekker forskeren en konklusjon som skal svare på problemstillingen (Johannessen et al.,2016, s.160). Arbeidet handler om å undersøke hvilke mønstre som ligger i utsagnene, og se på de sosiale konsekvensene av ulike måter å fremstille virkeligheten på (Jørgensen & Phillips, 1999 s. 31). I utvelgelsen av sitater vil man som kvalitativ forsker være opptatt av å trekke ut det som kan virke forvirrende, det som utfordrer eller skiller seg ut og det som kan være med på å besvare forskningsspørsmålene (Kvale & Brinkmann, 2015).

Begrepet diskursorden beskriver et sosialt rom hvor forskjellige diskurser delvis dekker samme område og konkurrerer om hvilken diskurs som skal være rådene. Diskursorden er betegnelsen på et mulig område for diskursiv konflikt (Jørgen & Phillips, 1999, s.69). Jørgensen og Phillip anbefaler som nevnt tidligere å sette en diskursorden som ramme for analysen, og på den måten avgrense antall diskurser. Det var ikke lett å avgjøre om noe kan kalles diskurs eller å velge diskurser, og valget ble noe annerledes enn det jeg tenkte ved oppstarten av prosjektet.

Inspirert av Syrstad (2008), tok jeg utgangspunkt i Foucaults diskursanalyse og seks analysefaser som er beskrevet av Carla Willig (2013). Dette er en inndeling som gir mening i arbeidet med å forstå hvordan diskursene dannes, opprettholdes og gir implikasjoner for praksis. Willig viderefører Foucaults sosialkonstruksjonistiske ideer om at sannhet er en diskursiv konstruksjon. «*From an Foucauldian point of view, discourses facilitate and limit, enable and constrain what can be said, by whom, where and when*» (Willig, s.130). Følgende vil jeg forklare Willigs seks analysefaser.

3.2.2 Stegene i analysen

1. Diskursive konstruksjoner

Analysearbeidet startet med å se etter hvordan familieterapeutene snakket om foreldre og foreldreskap. Jeg var opptatt av ordene som ble benyttet og konstruert om bl.a. foreldreskap, fedre, mødre, involvering og samarbeid. Jeg så etter ord og uttrykk som beskrev foreldre og ungdom. Mødre og fedre som like, fedre som trekker seg, mødre som tar

plassen og ungdom som vil skjerme foreldrene. Jeg lette etter utsagn som beskrev de diskursive objektene indirekte og direkte, og utsagn som opplevdes som motsigelser eller ikke helt «faglige», som f.eks. «*Noen ganger har fedre en tendens til å ha mer konsekvenstankegang som sitter hardere i*».

2. Diskursene

Jeg gikk grundig gjennom transkriberingen, og kategoriserte utsagn fra samtalen under temaer som jeg tenkte hadde relevans for problemstilling min. I tillegg merket jeg meg det som f.eks. skapte enighet, uenighet eller forundring i gruppen. På denne måten satt jeg igjen med en hoveddiskurs og flere underdiskurser, eller konkurrerende diskurser. Jeg valgte det jeg mente hadde mest relevans for å besvare oppgaven.

3. Handlingsorientering / Kontekst

I denne delen av analysen så jeg etter hvilke kontekster de ulike konstruksjonene dukket opp i, og hvilken funksjon konstruksjonene har. Hva gjør språket med terapeutene og foreldrene i den konteksten de er i? Jeg lette etter hva familieterapeutene ga uttrykk for i meningsutvekslingen i fokusgruppen. I analysearbeidet så jeg på hvilken diskurs jeg mente familieterapeuter handlet på. Kan emosjonsfokuset føre til at de definerer at noen gjør rett og andre feil? Skyves noen bort når andre løftes fram? Hvordan snakkes det om likheter og forskjeller, og hvordan snakkes det om kjønn innenfor ulike kontekster? Hva betyr utsagnet om at «*foreldre gjør det beste de kan*» hvis det viktigste de gjør er å møte ungdommens følelser? Her så jeg etter hvordan praksis, diskurs og posisjon henger sammen.

4. Posisjonering

På dette punktet er blikket rettet mot hvordan diskursene påvirker subjektposisjoner og objekter (Willig 2013). Diskurser konstruerer subjekter så vel som objekter. Hvordan posisjonerer familieterapeuten seg som snakker ut fra diskursen om at den ungdommen bor mest hos vet best? Hvordan posisjonerer terapeuten seg når diskursen om mor som mest bekymret er fremtredende? Ser vi en moralsk posisjonering, og hvor kommer det fra? Noen gjør noe rett og andre noe galt. Hvilke regler for samspill kommer til syne, og hvem definerer

problemene? I fokusgruppen la jeg merke til at objekt og subjektposisjoner endret seg ut fra ulike temaer, og det kommer tydelig frem at diskursene springer hit og dit.

5. Praksis

Her settes søkelyset på forholdet mellom diskurs og praksis, og jeg vil se på sammenhengen mellom subjektets diskurser og praksis? Hva hemmer, og hva fremmer involvering av begge foreldre? Hva ble sagt og hvordan ble det sagt? Hva var det som åpnet eller lukket for valg av språk og handling? Hvordan former diskursene tjenesten og familieterapeutens samarbeid med begge foreldrene? Hvordan harmoniserer praksis med våre idealer og vår kunnskap?

6. Subjektivitet

I det siste punktet blir forholdet mellom diskurs og subjektivitet analysert. «*Having asked questions about what can be said and done from within different discourses (Stage 5), we are now concerned with what can be felt, thought and experienced from within various subject positions*» (Willig, s.133). Ved f.eks. å la være å involvere foreldre fordi ungdommen ønsker å beskytte de for bekymringene, får kanskje ikke ungdommen nødvendig støtte fra viktige voksne. Dette kan dreie seg om hvilke konsekvenser den valgte diskursen får for hvordan vi oppfatter og tenker om foreldreskap og foreldreinvolvering.

3.3 Etske betraktninger

Prosjektet ble godkjent av NSD, norsk senter for forskningsdata, etter søknad (Vedlegg 1). Etske retningslinjer for studier som innebærer personopplysninger har blitt fulgt hele prosessen. Alle deltakerne fikk informasjon og ga skriftlig samtykke (Vedlegg 2). Informert samtykke innebærer at jeg som forsker sikrer frivillig deltakelse, og at deltakerne er gjort kjent med både undersøkelsens formål og at de når som helst kan trekke seg (Kvale & Brinkmann, 2015). Forskeren skal respektere deltakernes integritet, frihet og medbestemmelse. Det er sannsynlig at ansatte ved virksomheten kan kjenne igjen uttalelser (Thagaard, 2018), derfor har det vært viktig å skjule deltakernes identitet så godt som mulig i teksten. Dette er en utfordring når jeg har intervjuet personer med tilknytning til samme virksomhet som min egen. Ledelsen i virksomheten ble informert om tema for masteroppgaven, og i hvilken grad virksomheten ble involvert. Analyser av diskurser ser på

hvordan deltakerne i undersøkelsen skaper mening til erfaringene sine gjennom hvordan de uttrykker seg (Thagaard, 2018). Min forståelse som forsker vil være preget av det faglige utgangspunktet for studien. Det betyr at tolkning og presentasjon av det deltakerne sier og mener, vil være preget av mitt perspektiv. Jeg kan ikke se bort fra at min forståelse av temaet kunne oppleves som forstyrrende eller styrende for deltakerne. Jeg kan heller ikke se bort fra at deltakerne kan oppleve at forskerens perspektiv er forskjellig fra deres (Thagaard, 2018). Så langt det er mulig er dataene anonymisert, men deltakerne vil noen ganger kunne kjenne igjen fortelleren.

3.4 Kritikk av metoden

Diskursanalyse var nytt for meg, men fremsto etter hvert som et spennende valg fordi jeg ønsket å se på hva vi tar for gitt av sannheter rundt oss. Søkelyset ble dermed rettet mot å se etter både meninger og strukturelle faktorer som kan være førende for praksis. Jørgensen og Phillips (1999) viser til at noen kritikkpunkter til kritisk diskursanalyse bl.a. er uklarheter om konsekvensene av skillet mellom det diskursive og det ikke-diskursive. Det betyr at grensene mellom diskursanalyse og analyse av sosial praksis ikke kommer tydelig fram. Jørgensen og Phillips forklarer dette med at sosiale praksiser tegnes opp som en bakgrunn som diskursive praksiser utspiller seg på (1999, s.101-102). I kritisk diskursanalyse må relevant kulturell og sosiologisk teori trekkes inn for å belyse gjeldede sosiale praksiser (s.98). For mitt tema var det relevant å trekke inn både sosiologiske, historiske og kulturelle perspektiver for å forstå hvor diskursene kom fra.

Å skille mellom egne diskurser og deltakernes diskurser kan være vanskelig. Jørgensen og Phillips (1999) viser til at det er diskursene som er utgangspunktet for analysen, og derfor er dette skillet viktig. Jørgensen og Phillips (1999) skriver at det kan være vanskelig å undersøke diskurser som man selv er tett på, fordi man som forsker deler mange av selvfølgelighetene i materialet (s.31). Det er en fare for at jeg som forsker kan forstå for fort, og glemme å være nysgjerrig og undrende. Det kan også være slik at jeg tar det for gitt, og glemmer å stille oppfølgende spørsmål.

Johannessen et al. (2016) nevner også at diskursanalyse er blitt kritisert for relativisme.«.. *Den gir ikke entydige beskrivelser av virkeligheten, men legger vekt på at man forstår virkeligheten gjennom språklige systemer*» (s.222). Diskursanalyse er ment å avdekke forhold

som kunne vært annerledes. Slik jeg forstår Johannessen (2016), så er man mer opptatt av hvordan det snakkes om tema, mer enn at det gis et fullt og helt bilde av fortellingen. Jeg kunne valgt andre metoder som utgangspunkt for å belyse min problemstilling, men fant det interessant å se på hvordan deltakerne snakket fram og snakket om temaet. Det var mer interessant enn å se på funnene i seg selv og hva flertallet mente.

Det settes spørsmålsteget ved bruk av sosialkonstruksjonisk ståsted ved diskursanalyse, fordi dette innebærer at forskningsresultatet vil være påvirket av forskerposisjonen og hva forsker kommer fram til av resultater (Jørgensen & Phillips, 1999). Det er viktig at jeg som forsker er bevisst på diskursenes betydning for meg.

3.5 Validitet og reliabilitet

Studiens kvalitet er viktig, og det gjelder både forskningsprosessen og resultater. Validitet handler om hvorvidt jeg som forsker svarer på det jeg vil belyse i undersøkelsen. Validiteten her er i hvilken grad jeg klarer å gi en troverdig framstilling av funnene. Reliabilitet betyr pålitelighet, og handler om at undersøkelser må utføres riktig. Begrepene validitet, reliabilitet og generalisering anvendes i forskning for å se på troverdigheten av arbeidet. I kvalitative studier brukes gjerne betegnelsene gyldighet, pålitelighet og overførbarhet (Thagaard, 2018). Funnene i oppgaven min reflekterer meg, og er mine subjektive tolkninger. Hensikten er ikke å fremme en vitenskapelig sannhet, men å bidra med en tolkning som kan ha overføringsverdi (Jørgensen & Phillips, 1999). For at noe skal være objektivt, må forskeren ha en distanse. I arbeidet med å identifisere diskurser, så må jeg forsøke å stille meg «på utsiden». Det er ikke like lett så lenge jeg er en del av konteksten jeg undersøker. Dette er likevel svært viktig å være bevisst på, for å kunne være kritisk overfor det jeg ønsker å undersøke. Jeg har forsøkt å være transparent overfor deltakerne, og leserne av oppgaven. Jeg har forsøkt å gi et bilde av mine valg, metoder og vitenskapsteoretiske ståsted. Min forskningsassistent har hatt et nyttig metaperspektiv i fokusgruppesamlingene. Overførbarhet eller generalisering handler om hvorvidt resultatene kan gjelde for andre enn de studien omfatter. Her legger jeg til at sosialkonstruksjonistisk forskning handler om å gi et bidrag til en bredere viten, og ikke å komme med ny viten. Jeg vil senere i oppgaven si noe om studiens implikasjon for praksis.

3.5.1 Å forske på egen virksomhet

Jeg har allerede nevnt at deltakerne i fokusgruppen jobber eller har jobbet i samme virksomhet som meg, men på forskjellige arbeidsplasser. Felles for alle er at de jobber med ungdom og foreldre. Jeg som moderator delte mange av de samme erfaringene som deltakerne i fokusgruppen, og mine oppfatninger av arbeidsplassen vil kunne skape utfordringer. Jeg hadde satt meg godt inn i tema på forhånd, og hadde tenkt en del på problemstillingen. «*Det kan være utfordrende å analysere de sidene av kulturen som både vi og deltakerne tar for gitt*» (Thagaard, 2018, s.80). Hun legger vekt på at når vi observerer en kjent kultur, er det et hovedpoeng at vi oppnår et perspektiv hvor vi kan se egen kultur med andres øyne. En fallgrube er at jeg som forsker ikke utformer relevante spørsmål fordi det blir for selvfølgelig. Deltakerne var kjent med tema på forhånd, og også kjent med forskers engasjement for tema. Spørsmålene var delt inn i noen få hovedtema, og moderator var opptatt av å ikke delta for mye i samtalene.

3.5.2 Egen forforståelse

Jeg jobber som familierapeut med ungdom og foreldre, og er opptatt av familiens betydning for barn og unges psykiske helse. Jeg er mor til 3 gutter, og har selv erfaring med at mine barn vokste opp med foreldre som ikke bor sammen. Min erfaring er at det er viktig at vi som foreldre regnes med og blir involvert. Det er viktig for meg å bidra til en psykisk helsetjeneste som treffer både gutter og jenter, mødre og fedre, menn og kvinner og de som definerer seg som annet. Jeg er enig med Mæhle (2010) som mener at utviklingspsykologien og intrapsyke faktorer har stor plass, og bør gå side om side med familierapien (Mæhle, 2010).

Jeg har i dette kapitlet beskrevet den metodiske gjennomføringen av studien. Valget mitt var kvalitativ metode, og jeg bruker diskursanalyse som jeg grundig har gjort rede for. Jeg har trukket fram noen etiske og kritiske betraktninger av metoden, og sett på metodens validitet og reliabilitet. I de to neste kapitlene skal jeg presentere mine funn, og diskutere og tematisere diskursenes betydning.

4 Presentasjon av funn

I denne delen vil jeg presentere noen diskurser som jeg har konstruert ut fra mitt datamateriale, og som jeg mener har relevans for temaet i oppgaven. Jeg trekker fram sitater fra deltakerne i fokusgruppen, og prøver å velge ut diskurser om foreldreskap som ser ut til å være gjeldende for deltakerne i møte med ungdom og foreldre. Jeg har forsøkt å legge merke til både direkte utsagn og indirekte beskrivelser som har relevans for tema foreldreskap og foreldreinvolvering. Språk i form av ord og uttrykk kan vise oss hvilke diskurser som opprettholdes eller løftes frem. Indirekte beskrivelser er sentrale i en diskursanalyse fordi de både kan synliggjøre konstruksjoner, og tydeliggjøre dilemmaer og motsigelser (Willig, 2013). Konstruksjoner kan både utnyttes og motarbeides. Jeg ser etter hvordan praksisen på arbeidsplassen beskrives og hva som er styrende for praksis. En diskursanalyse vil være en subjektiv tolkning av tema som bringes inn, ettersom diskurser er konstruksjoner og ikke endelige funn. I kapittel 5 skal jeg diskutere disse funnene opp mot aktuell teori og empiri, og diskursene blir utgangspunkt for å besvare problemstillingen.

4.1 Foreldrene er like viktige for barnet sitt

En overordnet diskurs i materialet mitt er ideen om at foreldrene er viktige for barnet sitt. Alle deltakerne i fokusgruppen gir uttrykk for at det er en eksplisitt forståelse og ide i familietjenesten om at foreldrene er viktige for barn og ungdom. Alle uttrykker at de er opptatt av å ha et godt samarbeid med foreldrene. De trekker frem at likeverdig foreldreskap gjenspeiler ideen om at begge foreldrene har like stor verdi og er like viktige. Deltaker 5 sier følgende:

Jeg opplever det er likeverd når foreldrene har respekt for hverandre og lar hverandre komme fram med det de har. Og når de forteller om situasjoner hjemme og viser at de deler ansvaret som foreldre.

Her snakker familieterapeuten om en likeverdighet som kommer til syne gjennom respekt og ansvarsdeling mellom foreldre. De fleste i fokusgruppen sier at foreldres kjønn ikke har betydning for barns tilknytning til foreldre. De sier at kjønn ikke har noe å si, men at kvinnene får et forsprang i starten fordi de føder barn. Relasjonen og tilknytningen handler mer om personlighet, interesser, kultur og forventninger. Likeverdig foreldreskap er ikke et begrep som deltakerne opplever som enkelt å definere og forklare. Det er moderator som

introduserer begrepet likeverdige foreldreskap når tema bringes inn i samtalen. Jeg tar for gitt at det er et begrep som alle har et forhold til, og vi bruker tid på å se på hva som menes med uttrykkene likeverdige og likestilt. I samtalen er de opptatt av å definere hvem foreldrene er likeverdige for, om de er likeverdige for barna sine, for hverandre eller for familierapeutene. Disse begrepene brukes ofte når deltakerne forteller om samarbeidet med foreldrene. Deltakerne er opptatt av å få foreldre til å oppleve seg relevante, og sier til foreldrene at foreldrene er de viktigste støttespillerne for ungdommen. Deltaker 5 presiserer at holdningen er at foreldrene er like viktige også etter et samlivsbrudd.

Når foreldre har delt 50/50, og har ansvaret annenhver uke eller slik de deler det opp, da er de like viktige begge to. Gitt en skilsmisse eller brudd, så tenker jeg også at de er like viktige begge to. Jeg tenker ikke at pappa er noe viktigere eller at mamma er noe viktigere.

Her hører jeg deltakeren si at begge fortsatt er like viktige etter et brudd, så lenge de har delt omsorg. Litt senere i dette kapittelet vil jeg presentere hva deltakerne sier om dette når foreldrene fordeler omsorgen på en annen måte. Jeg skal beskrive hva deltakerne mener med at lik fordeling i tid har betydning for hvor likestilt foreldreskapet oppfattes, og hvor likeverdige foreldreskapet er. Jeg hører deltakerne snakke ut fra en terapeutisk holdning der de er opptatt av familieperspektivet og det systemiske perspektivet. Når diskursen om at foreldrene er like viktige er styrende, vil deltakerne posisjonere seg likt overfor begge foreldre. De sier de er opptatt av å kontakte begge, invitere begge og henvende seg til begge i samtalen. Her nevner flere av deltakerne at det er en fordel å ha muligheter til være to terapeuter til stede i samtaler, for i større grad å få fram perspektivene til begge foreldrene. Det kommer klart til uttrykk at forutsatt at foreldrene deler omsorgen likt mellom seg, så posisjonere familierapeutene seg på samme måte til mor og far, og anser begge som like viktige foreldre. Deltakerne forteller at de tilstreber en praksis hvor det er jevnlig kontakt med foreldrene, og at det skal være en begrunnelse dersom foreldre ikke skal involveres. Å samarbeide er ifølge en av deltakerne å finne ut sammen hvordan de best hjelper ungdommen. Deltaker 3 sier at hun opplever rammene på arbeidsplassen som gode når det gjelder foreldreinvolvering, og at de har et godt utgangspunkt for god foreldrekontakt. Flere snakker om at hvordan de tilrettelegger for samarbeidet er avgjørende. Hvordan

samarbeidet med ungdom og foreldre snakkes om og snakkes fram, er også avgjørende.

Deltaker 1 sier følgende:

Jeg tenker også at det handler om hvordan vi snakker om det i teamet, for eksempel at det er en selvfølge at foreldre skal involveres når ungdommen ønsker det selv, at det er en holdning at foreldrene er en ressurs. Når det snakkes sånn, så tror jeg at man minner hverandre på at det er viktig å ha med foreldre. Hvis vi hadde snakket annerledes om det til ungdommene, så tror jeg at vi kanskje hadde opplevd at det hadde vært vanskeligere å få med foreldre.

Deltakeren er opptatt av hvordan de snakker om foreldre, både i teamet og til ungdommen. Holdningene kommer til uttrykk gjennom språket, likeså betydningen man tillegger ungdommens relasjon til foreldrene og deres deltakelse. Flere av deltakerne formidler at selv om foreldrene ses på som de viktigste støttespillerne for ungdommen, deler de erfaringer som viser at ungdommen selv ofte ønsker å skjermes foreldrene for bekymringer. *Alle sier de er opptatt av at relasjonsarbeidet er en viktig del av tjenestetilbudet, men at det er vanskelig å få jobbet med relasjoner hvis ikke ungdommen eller foreldre ønsker det.* Flere av deltakerne gir uttrykk for at det likevel er sjelden de opplever at ungdommen setter en stopper for samarbeid, men tid og rammer gir begrensninger for hvor lenge terapeutene kan «mase» for å få foreldrene med. I konteksten terapeutene jobber innenfor er det forventninger om både å bidra med rask psykisk helsehjelp, samt gi mer langvarig oppfølging. Henvendelser som kommer til familiesenteret, gjelder oftere individuell oppfølging enn familiearbeid. Det ligger forventninger om at helsetjenesten skal tilby ungdommen individuelle samtaler og psykisk helsehjelp. Erfaringene til deltakerne er at ungdommer kommer med mye strev, som hadde vært bra å involvere foreldre i.

4.2 Foreldrene utfyller hverandre

Den neste diskursen i mitt materiale handler om at foreldrene utfyller hverandre. Denne diskursen kan ses på som sammenfallende med hoveddiskursen, men også forskjellig siden den handler om at foreldre har ulikt bidrag inn i foreldreskapet. Deltaker 3 sier at når hun møter foreldre som utfyller hverandre, er det lett å tenke på det som likeverdig foreldreskap. Flere av deltakerne trekker fram at foreldre har ulike bidrag inn i foreldreskapet. Det blir en noe nølende, men interessant samtale i fokusgruppen om hvorvidt dette handler om kjønn (biologi eller konstruksjon) eller kulturelle og sosiale

forventninger til foreldrerollen. Foreldre har mange oppgaver som skal fordeles, og det kommer til uttrykk en slags kategorisering knyttet til roller og kjønn. Flere av deltakerne snakker om at foreldrene er forskjellige, og de har ulike roller både i foreldreskapet og i møte med tjenesten. Deltaker 1 sier:

Mor snakker mer og tar kanskje mest plass i samtalene. Hun beskriver relasjonen sin til barna mere, og viser en større aktivitet enn det jeg opplever at far gjør. Men så opplever jeg at fedrene har andre roller noen ganger, som er annerledes men like viktige, og som kanskje ikke syns så godt i rommet. Så de er likeverdige, men forskjelligartet.

Her sier deltakeren at foreldrene er likeverdige, men forskjellige – og også usammenlignbare. I tillegg gir hun uttrykk for en ulik posisjonering av mødre og fedre fordi foreldrene inntar ulike roller i samtalen. Flere i gruppen gir uttrykk for at mødre er mer bekymret, og fedre har roller som ikke blir like synlige. Deltakerne er alle opptatt av å formidle at foreldre stort sett gjør det beste de kan, men at det de bidrar med ikke alltid treffer ungdommens behov. Jeg registrerer at de er forsiktige med å eksemplifisere disse forskjellene, men mor beskrives tydelig som mer bekymret enn far. Foreldrenes ulike roller nevnes i flere sammenhenger, og det skaper temperatur i gruppen. Deltaker 2 sier at hun tenker at morskap og farskap er det samme, og at foreldre er ulike ut fra egenskaper og interesser. Deltakeren er opptatt av at foreldrene ikke må defineres ut fra forventningene knyttet til morskap eller farskap. Hun sier: «*Ideen om forskjellene gjør at vi låser oss fast, og forståelser opprettholdes*». Deltaker 4 sier at han tenker at noe handler om kjønn og biologiske forskjeller, og at forskjellene må anerkjennes. Han gir uttrykk for å være enig i at kulturen betyr mye fordi den former oss og definerer oss, samt at rollen som foreldre er ulik fordi oppdragelsen er forskjellig. Det er interessant å høre deltakerne diskutere hvorvidt tematisering av kjønn og foreldreskap kan bidra til at forskjellene opprettholdes i samfunnet. Deltaker 3 sier hun erfarer at praksis ikke helt gjenspeiler ideen om at det ikke er forskjeller på foreldrene. Deltaker 5 uttrykker det slik:

Jeg prøver å ikke være med på å opprettholde den kulturen som utgjør de forskjellene som jeg ikke ønsker å være en del av; At rollene defineres i forkant. Jeg kjenner likevel at jeg har med meg ideen om biologiske forskjeller, ja, jeg gjør det. Og så kjenner jeg også at jeg tenker at hvorfor er det så farlig at det er sånn? Hvis en pappa sier at han

stortrives med å gjøre sånn og sånn, og mamma sier at dette er det beste for meg, og de og vi er fornøyde med det. Da tenker jeg; Hvorfor skal vi gjøre noe med det?

Her hører jeg deltakeren si at foreldre selv må definere roller og organisere sitt familieliv slik det passer de, og at det er viktig å ikke bidra til at rollene blir definert av andre. Foreldre kan ha ulike posisjoner, og blikket er rettet mot samspillet mellom disse. Flere i gruppen snakker om at kanskje dette «noe» som er forskjellig ikke er biologisk, men kulturelt og personavhengig. Flere av deltakerne peker på at ideen om forskjeller på mødre og fedre og kvinner og menn er med på å opprettholde hva vi gjør og hvem vi er. Deltaker 3 sier:

Hvis ungene mine ikke fikk med seg pølser til utedag i skogen, så er jeg sikker på at jeg ville følt meg mer definert enn pappa'n. Så kulturen definerer, og jeg tenker at dette fortsatt henger i. Jeg er usikker på om jeg har klart å frigjøre meg helt fra det blikket når jeg ser på andre.

Her snakker deltakeren om kraften i normer og forventninger knyttet til foreldreroller. Hun setter også spørsmålstegn ved om hun selv klarer å frigjøre seg helt fra disse forventningene i møte med foreldre. Det snakkes fram en ide om at foreldre har og tar ulike roller. Det opprettholder en forestilling om foreldreskapet som en enhet bestående av to deler; Mor og far, likekjønnede foreldre, eller en feminin og en maskulin rolle. Deltaker 5 forteller et eksempel med erfaring fra foreldrekurs. Ifølge henne kommer det tydelig fram at fedre oftere enn mødre er mer komfortable med at barnet slipper tak og utforsker, mens mor er den som mer tar imot og trøster. Deltakerne reflekterer over om disse forskjellene er roller foreldre er sosialisert inn i. Deltaker 1 sier at hun tenker at der er noen forskjeller mellom mødre og fedre som er mer hyppig enn at de bare er personavhengig. Tross ulike synspunkter, formidler flere av deltakerne at de i relasjonsarbeidet er opptatt av at foreldrene skal anerkjenne hverandre og forskjellene. Jeg forstår det slik at disse forskjellene handler om alt fra interesser, kultur, oppvekst, kjønn og oppdragerstil. Jeg merker meg to diskurser som krysser hverandre; Den ene er at kjønn ikke har noen betydning som foreldre, og den andre er at to foreldre utfyller hverandre. Hvordan foreldrene utøver foreldreskapet handler om hvem de er som mennesker, ikke kjønn. Jeg skal se nærmere etter om diskursen om foreldres ulike roller og diskursen om likestilt foreldreskap kommer i konflikt med hverandre. Flere snakker om at forskjellene mellom foreldrene blir tydeligere etter brudd. En deltaker uttrykker det slik:

Foreldrene er gode sammen, og barnet får dekket alle behov. Så blir de skilt, og de er veldig forskjellige. Rammene blir endret og forskjellene blir veldig tydelige, og den ene mangler noe den andre har. Ikke at de er noe dårligere enn noe sånt, men de mangler bare den andre motpolen.

Her snakkes det om motpoler, som betyr motsetninger. Deltakeren kommer med et eksempel der han sier at mødre ofte er veldig gode og har stålkontroll hjemme. Jeg hører at ideen om at hjemmet er mest mors domene er gjeldende. I sitatet over viser han til at mødre og fedre kan ha ulike forventninger til en standard for hvordan oppgaver skal løses, noe som kan prege oppgavefordelingen i mange familier. Dette er en mening som flere i gruppen ikke deler, fordi det ikke nødvendigvis handler om kjønn. I møte med ulike foreldre, foreldreroller og foreldrestiler, sier en av deltakerne at det er en risiko for at familieterapeuten posisjonerer seg ut fra eget ståsted. Her antar jeg at eget ståsted er preget av egne erfaringer og holdninger, og at det som er likest en selv gir gjenklang. Når jeg videre skal beskrive neste diskurs, ser jeg på hvordan ideen om foreldrenes ulike roller kommer til uttrykk i praksis.

4.3 Mor er mest bekymret

Den tredje diskursen handler om at mødre er mest bekymret. Mor er den som av alle blir beskrevet som mest bekymret, og at mor er den som mest aktivt søker hjelp. Hun er den som beskriver vanskelige situasjoner mest. I tillegg beskriver hun både sin relasjon til ungdommen, og også fars relasjon til ungdommen. Det kan bidra til ulik posisjonering av mødre og fedre, og foresatt 1 er oftere en bekymret mor enn en far. Deltaker 4 forteller om en situasjon der han opplevde at det var utfordrende å invitere og involvere far uten å såre mor, siden mor var den som var mest bekymret og uttrykte størst behov for at ungdommen fikk hjelp. I flere av eksemplene fremkommer det at de opplever far mindre bekymret for den psykiske helsen til ungdommen, enn mor. Deltaker 1 forteller dette:

Når jeg har jobbet med ungdom som ruser seg, så opplever jeg stort sett at begge foreldrene kommer hver gang. Da er liksom bekymringen til å ta og føle på, og veldig uttalt. Der det er mer psykisk helsestrev, som påvirker hele familien, men som kanskje snakkes mer om mellom mor og datter eller mor og sønn, så er det oftere kanskje bare mor som kommer, selv om far involveres.

Her hører jeg at deltakeren snakke om far som mer aktiv og involvert der bekymringen er uttalt og konkret, mens han er mindre involvert i bekymringen for ungdommens psykiske helse. Jeg hører deltakeren si at innad i familien er psykisk strev et tema mer mellom ungdommen og mor. En deltaker sier hun prøver å være bevisst på å henvende seg like mye til begge foreldrene. Deltaker 3 uttrykker det slik:

Jeg går likt ut til begge foreldre. Så blir det gjerne litt skjevt etter hvert hvis det er en av foreldrene som veldig ønsker samtaler, og den andre i liten grad. Da er det kanskje lettere å droppe den andre, enn å føle at man trenger seg på.

Deltakeren sier at deres oppgave er å møte begge foreldrene på en måte som viser at de er viktige for ungdommen sin. Flere av deltakerne formidler en praksis der de henvender seg likt til begge foreldre i starten, men at samarbeidet videre blir forskjellig. I sitatet over brukes uttrykket «droppe» som er synonymt med å avslutte og gi opp. Deltakerne snakker fram en praksis der den forelderen som er mest aktiv og bekymret, tilbys mest kontakt. Gjennom analyseprosessen har det dukket opp ord og uttrykk som gjør det mulig å identifisere et bilde, og en handlingstendens rettet mot mødre og fedre. Mødre (mer enn fedre) snakkes om som mer aktive i møte med tjenesten vår, og fedre (mer enn mødre) som noen som trekker seg eller som må «hankes inn». Flere deltakere snakker om at far oftere «blir dratt med» til samtaler, «kanskje litt motvillig». Deltaker 2 forteller at mor ofte er den som snakker på vegne av begge foreldrene:

Det er jo sånn at jeg jobber mye med begge foreldre, men hvis det bare er en så er det oftest mor. Vi må jobbe med at far selv skal kjenne seg relevant, og ikke la mor få definere det hele, men si at far du er også viktig – og lytte til hans stemme. Idet vi får far til å kjenne seg relevant og viktig, syns jeg på en måte det blir mer jevnbyrdig – og det er litt vår jobb.

Her kommer det fram at når det bare er en forelder som er i kontakt med tjenesten, så er det oftere mor enn far. Mor beskrives som den som ofte *definerer det hele*. Deltakeren sier hun opplever at foreldreskapet blir mer likeverdig når far kjenner seg mer relevant og viktig. Her hører jeg at deltakeren snakke om å være oppmerksom på å henvende seg til begge foreldrene, for å skape allianse og tillit. I tillegg sier flere at de er opptatt av å formidle til foreldrene at begges perspektiver er viktige for å hjelpe ungdommen. Jeg hører også at deltakerne snakker om at intensjon og rammer for samarbeidet kan tydeliggjøres bedre med

både foreldrene og ungdommen. Rammer som kan være til hjelp for å styre samtalen og samarbeidet. Deltaker 4 sier at det er lett å glemme den som ikke gir uttrykk for å være bekymret, hvis den andre er mest bekymret. Han sier videre at det systemiske perspektivet lett kan bli borte i frykt for å avvise den som er mest bekymret. Deltaker 2 og 5 gir begge uttrykk for at den som ikke er like bekymret er den som kan se ressurser og styrker.

Det er veldig synd å ikke få med det perspektivet som ikke er bekymret, slik at vi får opp ressursene og det som er bra

De gangene jeg har fått med far etter hvert (...), som regel er det far som kommer inn etter hvert, da er det jo så bra. Det blir en forskjell som gjør en forskjell

Her snakkes det fram at den forelder som er mest bekymret ikke nødvendigvis ser ressurser og styrker. Det kommer også fram en ide om at den mindre aktive forelder vil kunne supplere den andre. Flere av deltakerne snakker fram at det gjør en forskjell når terapeutene får med perspektivet til den som ikke er like bekymret og aktiv. Dette bidraget beskrives av deltakerne som et viktig bidrag. Her ser vi ulik posisjonering av fedre og mødre, og at terapeutene møter de med ulike forventninger som kan være preget av rolleforståelser. Terapeutens posisjon kommer til uttrykk gjennom eksempler som løftes fram; Terapeuten henvender seg mer til den forelder som er mest bekymret. En av deltakerne legger til at noen ganger kan det være bekymringen som er problemet. I fokusgruppen stiller flere deltakere spørsmål ved hvorfor de godtar at far oftere trekker seg bort. Flere erfarer at de må jobbe med mor for at far skal få være med. Deltaker 2 sier:

Noen ganger så får jeg et inntrykk av at mor tenker hun er mer verdifull og styrer det hele. Men sett fra barnets side, så er foreldrene kanskje like verdifulle, mens for foreldrene så kan det være at en tenker at det er jeg som skjønner barnet mitt best. Jeg syns jo på en måte at det henger litt igjen det der gamle som sier at det er mor som vet best hva barnet trenger.

Her nevner deltakeren at det henger igjen en utdatert ide blant foreldre om at mor vet best. I møte med familier er flere av de ansatte også foreldre som møter foreldre, og bærere av egne verdier og holdninger. Deltakerne snakker om at de er bevisste på at flest mødre tar kontakt med tjenesten, og de er opptatt av å henvende seg til begge foreldre. I tillegg til at deltakerne erfarer at det er flest mødre som tar kontakt for bekymring, sier de også at det er flere mødre enn fedre de har kontakt med under oppfølgingen av ungdommen. Flere sier at

de tar mest kontakt med den som er mest aktiv. En av deltakerne stiller spørsmål ved om dette også kan handle om sosiokulturelle forskjeller.

Der det er pappaene som jobber veldig mye og som kjører høye summer og Tesla og er opptatt av karriere. Om det er noen ganger er slik at de prioriterer bort å komme? Mens mammaene kommer – Noen ganger har dette streifet meg.

I meningsutvekslingen i fokusgruppen hører jeg de snakke om at mødre er mer til stede, og fedre mer fraværende. De snakker om at det fortsatt kan være en tendens til at fedre mer enn mødre er mer opptatt med jobb og mindre opptatt av samvær. Flere av deltakerne nevner at de opplever at det kan være vanskeligere å få fedre til å stille i møter i arbeidstiden. Dermed er det mor mer enn far som stiller i f.eks. samarbeidsmøter med skolen. Deltaker 3 har følgende betraktning:

I den familien jeg nettopp nevnte, har vi jobbet veldig hardt for å få mor mer med. Vi tenker at det er veldig viktig for ungdommen (...) og også for mor. Nå blir jeg sittende å lure på om vi hadde jobbet like hardt for å få med far. Hvis det var han som trakk seg unna (...) Jeg håper jo det, men er ikke helt sikker.

Ut fra eksempelet til denne deltakeren, kan det virke som om hun har en ide om at mor har noe å bidra med som ikke far kan tilby. Flere av deltakerne ga uttrykk for at det kunne være en forskjell på innsatsen for å koble en mor mer på. Det kan tenkes at det kan ha sammenheng med at det er overvekt av kvinner og mødre i fagfeltet. Deltaker 4 kommer med et eksempel på å få far mer involvert:

Jeg møtte en pappa som var veldig distansert. De var skilt, og moren var bekymret for datteren. Han er «veldig mann», og kontant og konsekvent (...) Datteren savnet pappa'n sin, men det hadde blitt så vanskelig. Denne samtalen ble veldig ålreit. Det jeg tror skjedde var at fordi jeg brukte litt egne interesser som mann, og fant noe som lignet på hans interesser, så ble det en relasjon, og det tror jeg funket ganske bra. Han ble mer interessert når vi pratet sammen.

Her snakker deltakeren om hvor viktig alliansen er for samarbeidet, og at deling av interesser er alliansebyggende. Det er interessant å se nærmere på hvordan de posisjonerer seg for å skape allianse med foreldre, og hvilken betydning kjønn, egenskaper og interesser har for alliansebygging. Det er også interessant å se nærmere på betydningen av konstruksjonen «veldig mann, kontant og konsekvent».

4.4 Den ungdommen bor mest hos vet best

Når fordelingsnøkkelen etter brudd ikke er 50/50, kan det se ut som at diskursen om likeverdig foreldreskap blir utfordret. I samtalen fremkommer det at deltakerne erfarer at rammene for foreldreskapet endres etter samlivsbrudd, og at de kan ha mindre kontakt med den forelderen som ungdommen bor minst hos. Flere i gruppen nevner eksempler på at likeverdigheten blir borte når en av foreldrene har mistet innflytelsen, og ikke lenger er en del av samarbeidet. Jeg ser nærmere på om den forelderen som ikke har hovedomsorgen ses på som mindre viktig. Deltaker 2 sier noe om dette:

Jeg opplever at der det er 50/50 så har jeg gjerne kontakt med begge foreldre, og da synes jeg ofte at begge er like på. Men der den ene, og veldig ofte mor har hovedomsorg, så blir det sånn at far er mer et besøkshjem. Da synes jeg ofte at når noe skal gjøres eller avklares, så blir det den barnet bor hos. Da blir forskjellene tydelige, og jeg forstår det slik at de ikke er likeverdige. Men de er sikkert like verdifulle for barnet, men jeg har kanskje ikke samme forståelse.

Her beskriver deltakeren en endring i samarbeidet når den ene forelderen har hovedomsorgen. Hun sier at etter samlivsbrudd blir far mer et besøkshjem. Deltakeren sier at det ikke betyr at hun ikke tenker at far uansett er like verdifull for ungdommen. En av deltakerne sier at det er lett å gi ansvaret til den som har hovedomsorgen, og glemme at der er en forelder til. Hun forteller et eksempel som hun mener viser at den som ser ungdommen mest, er den som kjenner ungdommen best. Det fortelles om en praksis der deltakerne oftest tar kontakt med og gir ansvaret til den forelderen ungdommen bor mest hos, selv om begge foreldre har foreldreansvar.

Ideen om at foreldre har ulike roller kommer oftere fram i samtaler om samarbeid med foreldre som ikke bor sammen. Deltakerne reflekterer rundt at det heller ikke alltid blir et likeverdig foreldreskap etter et brudd. Som nevnt beskriver flere at de ved delt omsorg er raskere til å samarbeide med begge foreldre. Når den ene, og som oftest mor, har hovedomsorgen, er de ikke like tett på far. Ut fra det deltakerne sier, kan det virke som at det er lettere å akseptere at den som ikke har hovedomsorgen trekker seg unna. Hvorvidt foreldreskapet oppfattes som likestilt eller ikke, kan se ut til å ha sammenheng med hvem ungdommen bor mest hos. Det trenger ikke være slik, for deltakerne forteller også om eksempler der de samarbeider mest med den ungdommen ikke bor fast hos. Alle deltakerne

i fokusgruppen har jobbet som familierapeuter i mange år, og sier de har erfaring med at foreldre i stor grad deler på omsorgen for barna etter samlivsbrudd. Flere snakker fram at de har erfart at det kan være lett å glemme den forelderen som ungdommen bor minst hos. Dette kan komme til uttrykk i praksis når spørsmålet om tid og ressurser er styrende for valgene terapeutene tar, i tillegg til at ungdommens egen stemme er viktig. Deltaker 1 snakker om ungdommens innstilling til foreldrene etter brudd:

Det jeg sitter og tenker på nå er at jeg tror at ungdommens innstilling til foreldrenes deltakelse etter samlivsbrudd er litt styrende for hvordan jeg jobber. Det er jo en del ungdommer som havner i en situasjon der de tar parti, og hvor de skyver den ene forelderen fra seg, tror jeg (...) Det å jobbe med å få tilbake en form for relasjon er en del av jobben, men ikke hvis ikke ungdommene er noe interessert i det selv (...) Og da blir det jo en skjevhet. Da er det jo kanskje slik at den forelderen ringer og vil ha kontakt, men ungdommen vil det ikke.

Her hører jeg at ungdommens holdning til foreldreinvolvering kan være styrende for hvordan terapeuten jobber. Det kan se ut som at terapeutposisjonen påvirkes av ungdommens relasjon til foreldre, og ideen om likestilt foreldreskap forstyrres. Det framkommer at de som terapeuter henvender seg mer til 1) den forelderen ungdommen bor mest hos, og 2) den forelderen ungdommen tar parti med. Deltaker 3 er oppmerksom på at noen foreldre settes på sidelinjen:

Jeg tenker at vi tilstreber en praksis hvor vi skal ha kontakt med begge foreldrene. Kanskje vi må jobbe litt mer for de pappaene – Og jeg sier pappaer fordi det som oftest er de det gjelder, men ikke bare. Vi må jobbe litt ekstra for den forelderen som gjerne er utdefinert av resten av familien, eller føler seg avskilta av en eller annen grunn. Vi må jobbe litt ekstra der (...).

Deltakeren sier at hun ser at dette i flest tilfeller handler om fedrene, og at de må jobbe litt ekstra for å få et samarbeid. Deltaker 1 stiller spørsmål ved om de i større grad godtar at far trekker seg unna og ikke blir involvert, når han ikke har delt omsorg. Dette gir resonans hos flere, som bekrefter at slik har det vært for de noen ganger. Det er stor enighet i fokusgruppen om at kjernen i foreldrerollen er «å være til stede» for ungdommen. Det er også stor enighet om at viktige foreldrekvaliteter som innlevelse, trygghet og evne til reparasjon, er uavhengig av kjønn. Deltakerne har med seg forventninger om og forståelse av hva godt foreldreskap innebærer, og hva som er til beste for ungdommen.

4.5 Den viktigste foreldrekompentansen er å møte barnas følelser.

Terapeutene er opptatt av hvordan foreldre møter barn og unges følelser. En klar tendens i mitt materiale er at deltakerne er opptatt av å anerkjenne foreldre på å møte barn og unges følelser. En av deltakerne sier at «*Jeg har nok en hang til å heie på følelser*». Foreldres evne til å gi emosjonell omsorg, være nysgjerrige og lydhøre gis stor plass og anerkjennelse. Dette ser ut til å være en dominerende diskurs som deltakerne og tjenesten er styrt av. Deltakerne snakker om at mange foreldre er opptatt av den emosjonelle omsorgen. Følgende vil jeg beskrive hvordan jeg hører det komme til uttrykk hos deltakerne i fokusgruppen. Deltaker 1 sier det slik:

Jeg opplever ulike foreldrestiler; At fedrene er mer konsekvensorienterte, mens mødrene er mer emosjonsorienterte, og det skaper mye friksjon mellom foreldrene. Det blir vanskelig, og de anerkjenner kanskje ikke at begge deler er like viktig, men at man skal utkonkurrere hverandre ved at den ene har rett og den andre feil.

Deltakeren gir uttrykk for at ulike foreldrestiler skaper friksjon mellom foreldre, og jeg hører at terapeutposisjonen utfordres i møte med foreldre med ulike oppdragerstiler og forståelser. Emosjonsfokuset nevnes i fokusgruppen som det nye paradigmet. Denne forståelsen begrunnes både med kunnskap og erfaring av alle deltakerne. Fokusgruppen er samstemt når det snakkes om at de står mellom to paradigmer; Fra konsekvenstenkning til mer følelsesorientering. Deltaker 1 sier videre:

Jeg tenker at emosjonsfokuset er rådende på alle plan. Så er kanskje vi der, men så er ikke foreldrene helt der. Kanskje er foreldrene mer konsekvensorienterte, og ofte der det braker litt, så tenker jeg at det handler om at vi er på litt forskjellig sted.

Her snakker hun om at emosjonsfokuset er rådende i tjenesten og i møte med familier. Det snakkes om at foreldrene har ulike stiler. Det erkjennes også at terapeut og foreldre kan stå i ulike tradisjoner, og ikke alltid forstå hverandre.

Noen av deltakerne i fokusgruppen undrer seg over om vi treffer fedrene med språket vårt. En nevner at fedre er «*direkte, tydelige og bruker humor*», mødre er mer på «*følelser og sånn*». Flere opplever fedrene mer praktiske og konkrete i samtalen. Flere nevner at de opplever at mødre og fedre har ulikt språk, og at fedre kan gi uttrykk for at det blir mye «*føleri*». En sier at hun opplever å miste fedrene oftere. Jeg blir opptatt av hvordan

terapeuten posisjonerer seg i møte med foreldre når den ene mer enn den andre snakker følelsesspråket. Deltaker 4 beskriver det slik:

Ja, det er noe med om foreldre tåler uttrykket som kommer fra barnet; Om man blir provosert av det, eller tåler det og synes det er fint det som kommer. Jeg tror vi er på vei dit at vi synes det er bra, men det kommer til å ta tid, og foreløpig så vekker det mye følelser i oss. Jeg tror at mange, når en ikke har gått gjennom utdanning, reagerer med egne følelser først. Jeg tenker at det er viktig å hjelpe foreldre med hvordan bli mer oppmerksomme på dette.

Her snakker deltakeren om hvorvidt foreldre tåler barnets uttrykk, eller ikke. Flere sier de er opptatt av å hjelpe foreldre til å forstå sine egne reaksjoner, og hvordan disse skygger for forståelsen av ungdommens behov. Det snakkes om dette som om det er et mål vi er på vei mot, og det kommer til å ta tid. Flere av deltakerne forteller at de vil hjelpe foreldre med å bli mer oppmerksomme på å møte ungdommens følelser. En av deltakerne snakker om at det er vanskelig å snu tankene til foreldre. Foreldrene vil gjerne forstå, men så forstår de det ikke likevel og det glipper. I samtalen brukes ord og uttrykk som «*omvende*» og «*overbevise*». Det snakkes frem at det oftere er far som må forstå det mor allerede forstår. En annen deltaker har følgende beskrivelse:

Det er hva jeg møter, og den feedbacken jeg får når vi prater sammen og hva de tror på, som gjør at jeg heier mer på den ene eller den andre (...) Det kan være vanskelig å møte en pappa som er hard og konsekvent, og da sitter jeg nok litt med følelsen av at jeg må få han til å skjønne.

Flere av deltakerne gir uttrykk for at de blir opptatt av å få foreldre til å forstå, og de snakker fram en ide om hvordan problemet skal løses. I iveren over å heie på følelser, kan terapeutposisjonen fort bli en ekspertrolle. Det kan høres ut som at det er lett å ta parti med den ene forelderens som de heier på, og sammen jobbe med den andre som har en lang vei å gå. Deltaker 3 snakker frem at denne innsikten er kunnskapsbasert:

Jeg tror vi ofte anerkjenner foreldre på å møte på følelser, men det kommer også an på strevet til ungdommen. Noe av det vanskeligste er å være vitne til en utøvelse av foreldreskapet som vi tenker virkelig IKKE er bra. Etter alt vi har lært om hva barn og unge trenger.

Her snakker deltakeren også ut fra en ide om at jo mer de lærer og leser, jo mer vet de om hva de unge trenger. Forståelse og kunnskap preger endringsfokuset og dialogen med foreldre og ungdom. Ideen om at noe er rett og noe annet er feil har kommet fra et sted.

Min beskrivelse av datamaterialet viser ulike diskurser som kan prege forståelsen av samarbeidet med og involvering av foreldrene. Det jeg ser som den dominerende diskursen i undersøkelse er at begge foreldrene er like viktige for ungdommen. Det neste er diskursen om at foreldrene utfyller hverandre, og diskursen om at mor er den som er mest bekymret. Andre diskurser som gir motstand til den dominerende diskursen, er at den forelderen ungdommen bor mest hos vet best. Til slutt kommer diskursen om at den viktigste foreldrekompentansen er å møte barn og unges følelser. I kapittel 5 skal jeg se på hvilken betydning disse diskursene kan få for terapeutenes involvering av foreldre/foresatte.

5 Diskusjon

Formålet med min studie er å rette blikket mot familieterapeutens samarbeid med foreldre, og se på hvilke diskurser terapeutene ser ut til å være styrt av. I dette kapittelet vil jeg diskutere funnene opp mot studiens problemstilling, sett i lys av relevant forskning og teori. Jeg vil diskutere og reflektere over mine funn ut fra begreper fra systemisk teori, rolleforståelse og teorier om makt. Jeg ser på hvilken betydning diskursene kan få for sentrale systemiske prinsipper som sirkularitet, kontekstforståelse og ikke-vitende posisjon. Hensikten er å se på hvordan virkeligheten påvirkes av språk, relasjoner, kontekst og historie, og hvordan diskursene påvirker samarbeidet med foreldrene.

Utgangspunktet er diskursen om at foreldre er like viktige, og jeg organiserer diskusjonen i tre temaer. Det første handler om hvilken betydning diskursen om at mor er mest bekymret kan få for terapeutposisjonen. Det andre handler om hvilken betydning diskursene kan få for terapeutenes anerkjennelse av foreldrenes bidrag. Til slutt diskuterer jeg hvordan diskursene i mitt materiale ser ut til å påvirke hvem som defineres inn i – eller ut av – et samarbeid. Mitt utgangspunkt er at systemisk forståelse er et viktig prinsipp i psykisk helsetjeneste for barn og unge. Familieterapeutene i min undersøkelse la vekt på at foreldre er de viktigste ressurspersonene, og terapeutene var opptatt av å legge til rette for samarbeidet med foreldrene for å hjelpe ungdommen best mulig.

5.1 Når terapeuten lytter mest til en av foreldrene

Diskursen om at mødre er mest bekymret kommer tydelig fram i mitt materiale. Deltakerne snakket om mor som den som er mest bekymret og tar mest plass. Far ble mer snakket om som en som «*blir dratt med*» til samtaler og «*trekker seg*» unna. Dette er et eksempel på at mening konstrueres når språket definerer hvem som er aktiv og passiv, og både subjekt- og objektposisjonen preges (Jørgensen & Phillips, 1999). Familieterapeutene i min undersøkelse beskrev at det var flest mødre som tok kontakt med tjenesten, og at flere mødre enn fedre har kontakt underveis. Dette sammenfaller med bl.a. Bufdir sin foreldreundersøkelse (2018), og en studie av Grimsrud (2019) om skolens tilrettelegging for å involvere fedre.

Familieterapeutene fortalte eksempler som viste at den forelder som var mest bekymret for ungdommen, fikk mest tid hos terapeuten. Dette kan se ut til å utfordre diskursen om at begge foreldrene er like viktige. Terapeutens punktering av mor som den aktive, bekymrede

og ansvarlige, kan bidra til å opprettholde bildet av mor som primæromsorgsperson. Min undersøkelse viser at språket vårt er preget av diskurser som styrer dialogen og kulturen vår, og våre forestillinger om virkeligheten formes dermed gjennom ordene. Ifølge Øfsti (2010) er det konteksten og språkbrukers intensjoner som gir språket mening.

Flere av deltakerne trakk fram at den som er mindre bekymret lettere ser ressurser og styrker. Slik kan det også være, men det kan vi ikke vite før vi hører alles stemmer og perspektiver. Både i min og andres undersøkelser kommer det frem at mødre og fedre ofte ser problemer forskjellig (Moreno et al., 2008). Sundet et al. (2019) peker på at det særegne ved å arbeide sammen med familier er å møte forskjellighet i opplevelse, erfaring, forståelse og perspektiv. Et familieperspektiv innebærer å legge vekt på at alle stemmer skal høres og gis respons. Dette er viktig å være bevisst på, særlig når vi vet at omsorgen for barna i stor grad har vært kvinners domene (Farstad, 2016). Ifølge familierapeutene i undersøkelsen oppstår et dilemma når en av foreldrene «*definerer det hele*» og snakker på vegne av begge foreldre. Samarbeidet preges av at terapeuten henvender seg mest til en av foreldrene (Rober, 2017). Når den ene gis mest oppmerksomhet, blir det mindre på den andre. Når den ene fortellingen får plass, blir denne historien tykkere enn den andre. Når bare en av foreldrene kontaktes, kan den andre oppleve seg mindre relevant for samarbeidet. Samarbeidet med begge foreldre blir mindre når individfokus blir større. I systemisk tenkning viser vi også stor grad av interesse for den enkelte, men primært for individet i sin kontekst (Frøyland, 2017, s.32). Diskurser om at ungdommen foretrekker den de bor mest hos og den de tar parti med, utfordrer også idealet om det likeverdige foreldreskapet. Det kan bidra til en praksis der terapeuten henvender seg mer til den forelderens ungdommen bor mest hos, eller den forelderens ungdommen foretrekker.

Samarbeidende- og dialogisk praksis er en av flere perspektiver innenfor systemisk tilnærming (Anderson, 2019). Anderson sier at det først og fremst er en holdning om hvordan vi skal være sammen med andre, og ikke en rolle vi utøver (s.206). Hun er opptatt av at terapeuten beveger seg innenfor et språk som presenteres av klienten. Det betyr at terapeutposisjonen er lyttende, og oppriktig opptatt av hva ordene betyr for den andre. I tillegg til å være lyttende, må terapeuten ta ansvaret for samarbeidsklimaet. Ulleberg (2014) refererer til Bateson sitt viktige prinsipp om at alt som skjer, skjer i en kontekst.

Kontekstualisering er også fortolkning, og Bateson var opptatt av at vår forståelse av situasjonen kan bidra til at vi ikke finner løsninger på problemer vi står overfor (s.59). Ut fra systemisk forståelse er terapeuten opptatt av klientens kart, og hvordan kartet passer sammen med terrenget eller konteksten. Kommunikasjon blir vanskelig når vi forveksler kartet med terrenget, og nysgjerrighet for hva som gjelder for de vi møter er essensielt for å kunne hjelpe og skape allianse.

Farstad og Stefansen (2015) peker også på en utvikling der relasjonene mellom individer settes foran grupperelasjoner (som kjernefamilien). Relasjonen mellom far og ungdom eller mor og ungdom ser ut til å oppta oss mest, og det fortrolige forholdet settes i sentrum. Helhetsfokuset kan dermed få mindre plass. Stefansen (2007) beskriver foreldreskap som noe som må gjøres. Mødres involvering beskrives som «*close up engagement*», og fedres innsats som «*helping at a distance*» (Stefansen, 2007). Denne beskrivelsen av mødres og fedres involvering, samtidig med et stadig større individfokus, finner jeg som svært interessant for tema i min oppgave. Mødre som mest bekymret sammenfaller ofte med opplevelsen av et stort ansvar og nært engasjement.

Familieterapeutene i min studie belyste ulike dilemmaer ved samarbeidet og muligheter for dialog med begge foreldre. Terapeutene beskrev at de ofte ønsket å jobbe mer med familiesystemet, mens forventingene handlet om tilbud om individualsamtaler for «*å fikse ungdommen*». Flere av deltakerne fortalte om dilemmaer når det ble forventet at de skulle jobbe individuelt med ungdommen og hans problem, samtidig som de hadde mest tro på muligheter for endring ved at foreldrene ble involvert. Terapeutposisjonen kan dermed bli preget av både rammene på arbeidsplassen, og av at foreldre har en agenda som terapeuten ikke er enig i. Det kan se ut til at foreldrene får en mindre viktig funksjon når tiden er en knapp ressurs, og innsatsen rettes mer mot alliansen med ungdommen. Studien viser at strukturelle faktorer som tid og ressurser, nevnes som forklaringer på at det ikke alltid er rom for å lytte og høre alles stemmer. Pedersen (2020) hevder at en fare ved individrettet fokus er at terapeuter blir for opptatt av relasjonen til ungdommen, og mindre opptatt av familiens og nettverkets betydning.

Jeg vil følgende se nærmere på sirkularitet innenfor systemisk tenkning, og diskursenes betydning for dette prinsippet.

5.1.1 Balansen mellom sirkulær og lineær forståelse.

En av fellesfaktorene i terapeutisk arbeid er relasjonen (Haavind og Øvreeide, 2007). Familierapeutene i undersøkelsen trakk fram viktigheten av å henvende seg til begge foreldrene, for å skape allianse og tillit. De var opptatt av å ha en god dialog med både ungdom og foreldre. I tillegg sa flere at de var opptatt av å formidle til foreldrene at deres perspektiver var betydningsfulle for å hjelpe ungdommen. Her viser jeg igjen til en samarbeidsorientert posisjon, som legger vekt på dialog (Anderson, 2019). Anderson og Goolishian (1988) beskrev ungdommenes problemer som forstyrrelser i samspill og utvikling. De var mer opptatt av interaksjon mellom ungdommen og de som stod rundt dem, enn å finne ut hva som var galt med ungdommene. Sundet (2019) har sett på hva som fremmer samarbeidet med foreldre på et familiesenter. «Å lytte til, å høre på, å ta på alvor og tro på det familien bringer fram er avgjørende for at et slikt samarbeid skal kunne vokse fram» (s.321). Terapeutens oppgave er å tilrettelegge for dialog med foresatte om hvordan de tror barn og ungdom best kan hjelpes (Haavind & Øvreeide, 2007), og dette sammenfaller også med funnene i min undersøkelse.

Et dilemma deltakerne viste til, handlet om at det kan være vanskelig for terapeutene å stoppe den av foreldrene som var mest bekymret og hadde mest behov for å snakke. En av terapeutene sa at det systemiske perspektivet lett ble borte i frykt for å avvise den som var bekymret. Det kan føre til at terapeuten blir trukket mer mot en lineær epistemologi, og glemme hvordan fenomener eller begivenheter er knyttet sammen (Bateson, 1972). Den som er veldig bekymret opplever å ikke få nok tid, og den andre opplever ikke å bli inkludert. «Bygging av gode samarbeidsrelasjoner, dialog og god kommunikasjon er en forutsetning for reell deltakelse» (Jensen, 2019, s.285). Her viser jeg også til Duncan (2012) som skriver at en positiv allianse er en av faktorene som er best egnet for å forutsi et godt resultat. Allianzen defineres her som «et mellommenneskelig samspill mellom klienten og terapeuten for å nå klientens mål» (s.37). Det sirkulære i familierapi understreker nettopp at sammenhenger kommer frem. Diskursen om mor som mest bekymret og diskursen om at den ungdommen bor hos vet best, ser ut til å utfordre diskursen om at begge foreldrene er like viktige.

5.2 Når målet er emosjonell involvering av foreldre

«*Godt foreldreskap*» handler mer enn tidligere om at foreldre er mottakelige og sensitive for barn og unges følelser (Haavind & Øvreide, 2007). Sensitivitet og tilgjengelighet er grunnleggende foreldreferdigheter som fremmer trygg tilknytning. Utilgjengelighet og dårlig tilpassede responser fra foreldre blir assosiert med utrygghet (Brandtzæg et al., 2011). Min undersøkelse viser at foreldresensitivitet anses som det viktigste bidraget fra foreldre, og alle var enige om at de «*heier på følelser*». Familieterapeutene snakket om at følelser er det nye paradigmet som utkonkurrerer konsekvenstenkning. De ga uttrykk for at den viktigste foreldrekompentansen er å møte barnas følelser, og peker med denne språkhandlingen på at noe er riktig og noe annet er galt (Øfsti, 2010). Dette er i tråd med Foucaults (1999) tankegods om institusjonell makt. Tilknytningsdiskursen står sterkt (Brandtzæg et al., 2011), og brukes også som et bakteppe for å forstå ungdommens sårbarhet og autonomi. Ifølge Mæhle (2010) gir tilknytningsteorien spesifikke føringer for hva som representerer utviklingsstøttende omsorg. Det er følgelig en normativ teori som gir anvisninger om hvilke erfaringer barn bør ha, og hva som fremmer psykisk helse og god utvikling. Betydningen det kan få for praksis, er at andre bidrag får mindre plass og mindre anerkjennelse. Det kan føre til at noen foreldre kan oppleve seg mindre relevante for ungdommen og i samarbeidet.

Forestillingen om at terapi og utviklingsstøtte handler om følelser og relasjoner er godt forankret i fagfeltet. Terapeutene i min studie fortalte at en viktig oppgave er å hjelpe foreldre med å bli mer oppmerksomme på ungdommens følelser. Det ble snakket om det som et felles mål som alle er på vei til, men at det vil ta tid «*å få alle med*». De snakket om at det kan være lett å ta parti med den forelder som forstår mest, og det er lett å anerkjenne den som viser størst forståelse for situasjonen og ungdommens strev. I et eksempel som ble nevnt, ble en far beskrevet som «*veldig mann, kontant og konsekvent*». Denne konstruksjonen gir et bilde av en forelder med en tradisjonell og autoritær rolle, og vil kunne opprettholde ideen om at konsekvenstenkningen sitter hardere i hos en som er «*veldig mann*». En av terapeutene snakket om å hjelpe foreldre til å se andre handlingsalternativer, og brukte beskrivelsen «*å snu tankene til foreldre*». I dette landskapet kan terapeutposisjonen lett bli normativ, og terapeuten kan ta en ekspertrolle. Eget ståsted vil være preget av egne erfaringer og holdninger, og det som er likest en selv gir gjenklang. Resonans handler om en slik gjenklang i oss, i vår oppfatning av virkeligheten (Jensen &

Ulleberg, 2019). Dissonans handler om det motsatte, når det ikke er samsvar mellom verdier og forståelse når mennesker møtes.

Kunnskap om familiens betydning for barn og unges selvfølelse står sentralt i psykisk helsetjeneste, og det har vært en økt interesse for tilknytningsteori innenfor familierapifeltet. Tilknytningsteorien har blitt sett på med kritisk blikk fra systemiske terapeuter (Johnsen & Torsteinsson, 2012, s.91). Kritikken har handlet om at teorien tar utgangspunkt i dyadiske forhold, og ble oppfattet som deterministisk. Terapi hadde tidlig et tydelig fokus på kommunikasjon i dyadiske systemer, som er mellom to personer (Lorås & Næss, 2019). Etter hvert økte interessen for familiestrukturane. Systemisk teori om triangler og triangulering handler om at den relasjonelle grunnenheten er et triangel selv når det bare er to mennesker til stede i rommet. Slike trianguleringsprosesser er viktige for systemarbeid (Dallos & Vetere, 2012). Familierapifeltet har bidratt til økt interesse for familiesystemet, men det utfordres stadig av mer individorienterte og dyadiske retninger. Dermed blir fokuset rettet mot å jobbe mer direkte med samspillet mellom familiemedlemmer (Lindeman et al., 2019). Vetere (2016) er opptatt av at familierapien gjennom tilknytningsteorien tilbys et begrepsapparat for forståelse av følelser og følelsesregulering. Tilknytningsdiskursen om at det beste for barn er å oppleve trygg tilknytning er rådende (Vetere, 2016). Et naturlig spørsmål vil være om mødres «*close up engagement*» (Stefansen, 2007), kan føre til at mødrene lettere får og tar ansvaret for ungdommens uhelse.

Psykologspesialist Heidi Wittrup Djup (2022) skriver om kulturperspektivet, og tar utgangspunkt i egen erfaring som barnefaglig sakkyndig i barnevernet og retten. Jeg mener dette er svært relevant også for mitt tema. Djup (2022) setter søkelyset på hvordan det er å leve opp til forventningene om «*norsk emosjonell omsorg*». Hva som er viktig for en familie, hva som vektlegges i omsorg og oppdragelse, og hvordan relasjonene er, har store kulturelle variasjoner. Djup (2022) skriver at fravær av verbal reguleringshjelp lett kan tolkes som at foreldre ikke forstår eller er sensitive for barnets emosjonelle behov. Hun peker på at det forventes at foreldre skal sette ord på problemene og erkjenne egne vansker. Fravær av slik erkjennelse hos foreldre kan lett tolkes som at de ikke tar problemene på alvor eller forstår vanskene.

Det vil være nyttig å se på om psykisk helsetjeneste har et språk og en kultur som i større grad treffer noen mer enn andre, kvinner mer enn menn. Familieterapeutene i min studie trakk fram at menn kan være mer direkte og bruke mer humor, mens kvinner i større grad beskriver relasjoner og følelser. Noen av terapeutene ga uttrykk for at det til tider var mye «føleri», og at alliansen med fedre oppnås lettere når terapeutene er direkte og bruker humor. Svardal (2015) viser til flere undersøkelser om menn i familieterapi. Han skriver at menn ikke opplever at det er noen forskjell på å bli møtt av en kvinne eller en mann, men at det viktigste er å bli anerkjent også for sine maskuline verdier. Ifølge Øfsti (2008) kan det virke som om kulturen i terapirommet er mest tilpasset kvinner. Det kan handle om at det terapeutiske rommet i stor grad bygger på verdier som oftest assosieres med feminin kultur. Jeg viser her til Goffmans rammebegrep (Lock & Strong 2014), og hvordan vi går inn i en gitt rolle og tilpasser oss rammene vi presenteres for. Arbeidsplassen kan ses på som en ramme av diskurser som legger føringer for samhandlingen. En av terapeutene i fokusgruppen erfarte at det var lettere å samarbeide med begge (alle) foreldrene når hun var ambulant og ute av kontoret. Jeg ser derfor nærmere på forståelsen av foreldrerollen.

5.2.1 Terapeutposisjonen i lys av forståelsen av foreldrerollen

Mitt materiale viser at det kan være mange forventninger om og forståelser av hva godt foreldreskap innebærer. Flere av deltakerne mente at foreldre har ulike roller som utfyller hverandre, en sa at morskap og farskap er det samme. Ifølge Stefansen (2007) er ikke idealet for foreldreskap nøytralt, men det inngår i en kamp om kulturelt hegemoni og makt, dvs. kampen om dominans. Farstad og Stefansen (2015) viser til at idealfar er en omsorgsperson på lik linje med mor. Diskursen om at foreldre har ulike roller som utfyller hverandre kom til syne i min undersøkelse. Foreldres ulike roller ble trukket fram som en fordel når de bodde sammen, mens det fort var et problem ved brudd. Familieterapeutene snakket om at ulike roller ikke nødvendigvis var knyttet til kjønn, men til egenskaper og interesser.

Kjønnsperspektivet ble vektlagt ulikt, og de snakket om at foreldrene både har, tar og får ulike roller. Goffman skriver om å «opptre i livet», i forskjellige roller (gjengitt i Lock & Strong, 2014). Goffman poengterte at personer som innehar forskjellige roller, vil ha en bredere personlighet enn det noen rolle gir rom for. I møte med psykisk helsetjeneste kan det ligge forventninger til foreldrene om hvem som tar og har ulike roller. Stereotypiene som ligger i rammene, kan begrense mulighetene for samhandling og endring (s.278). Goffman

(2007) sier videre at innrammingen kan ses på som en konstituerende handling mennesker utfører gjennom samhandling. Familierapeutene snakket om at foreldre selv må definere roller og organisere sitt familieliv slik det passet de, og at det var viktig å ikke bidra til at rollene blir definert av andre. I min undersøkelse ble jeg opptatt av rammene på arbeidsplassen, og terapeutenes ansvar for å være bevisst egne holdninger.

Det er ingen forutsetning for familielivet i dag at det er komplementaritet mellom menn og kvinner, eller mellom de som lever sammen. «*Forestillingen om foreldreskap som en enhet bestående av to komplementære deler, mødre og fedre med hvert sitt bidrag til foreldrefellesskapet – med mor som omsorgsfull relasjonell, far som representant for autoritet, moral og individualitet - har en lang tradisjon i den vestlige verden*» (Hennum, 2006, s. 42). I min oppgave går jeg ikke inn på kjønnsforskning eller det kjønnsessensielle, men jeg mener at det er av betydning å se på kjønnsstrukturer som kommer til uttrykk i språket vi bruker.

Terapeutens forståelse og handlinger kan være med på å opprettholde bildet av mor som både tar, får og har mest ansvar, og dermed regnes som primæromsorgsperson. Terapeuten kan også bidra til å opprettholde bildet av en fraværende far som må dras med fordi han trekker seg unna (Hennum, 2006). Brandth og Kvande (2003) trekker fram farsperspektivet, og viser til ulike diskurser om farskap. De skriver om et dialektisk forhold mellom diskurs og sosial praksis, og trekker fram diskurser om «nærværende far» og «fraværende far». De viser at diskursen om far som «forsørgeren» lever i beste velgående, men side om side med den omsorgsfulle far. I min undersøkelse snakket deltakerne om at fedre i mindre grad enn mødre ser ut til å prioritere møter med helsetjenesten i arbeidstiden. En av terapeutene stilte spørsmål ved om det tas for gitt at det er vanskeligere for far enn for mor å sette av tid. I likhet med Farstad (2016) sin studie om fedres involvering og deltakelse, viser også mitt materiale et gap mellom ideologi og praksis i omsorgsorganisering og fordeling mellom foreldre. Undersøkelser viser at det ikke er noen kjønnsforskjeller når det gjelder far og mor som nær og trygg base for barnet (Lorentzen, 2012), og det samme framkommer av min studie. «*Tilknytning er et relasjonelt begrep som kjennetegner relasjonen mellom barnet og viktige andre*» (Johnsen & Torsteinsson, 2012, s.91). Derimot utsettes foreldre og ungdom for vår ideologi om «godt foreldreskap», og det framkommer ofte stereotypier knyttet til

menn og kvinner. Forfatter og språkforsker Helene Uri (2018) skriver at «*Ord er broer tilbake til fortiden, til et samfunn og en levemåte vi har forlatt*» (s.9). Uri sier at språket sladrer om ulikhet også der vi insisterer på at ingen ulikhet finnes.

5.2.2 Ikke-vitende posisjon når sannheter tas for gitt

Slik jeg forstår det, er ikke-vitende posisjon en respektfull, nysgjerrig og undersøkende holdning og tilnærming som handler om hvordan kunnskap skapes (Anderson, 2019). Ifølge Anderson er det fort gjort å anta feilaktig hva den andre personen mener. Nysgjerrighet gjør at vi lettere kan forstå den andre, og bruke hans språk. Åpenhet bidrar til at terapeuten kan dele sine antakelser og hypoteser. Deltakerne i min studie var opptatt av respekten for foreldres valg, og at de kan ikke vite noe om foreldrenes valg og hvordan det fungerer for dem. Her viser jeg til Ceccin (2019) som skriver om fordommer som guider vår tenkning og atferd. «*En ikke-vitende posisjon betyr å aldri vite med sikkerhet hva som gjelder for den enkelte familie*» (Sundet et al., 2019). Familiemedlemmene kan ha ulike posisjoner og terapeutens blikk er rettet mot spillet mellom disse. Sundet et al. (2019) sier videre at posisjonen er en bevisst måte å gå inn i relasjonen, og det preger oss i møte med familien. Ikke-vitende posisjon gir terapeuten mulighet til å lytte aktivt, og åpne opp for validering av klienten (Frøyland, 2017). Filosofien er å skape mening gjennom dialog, noe Anderson har bidratt til gjennom en språkssystemisk bølge innen familierapi (Torsteinsson, 2019).

Familier som bruker tjenesten, kan ha behov for kunnskap om psykiske helseplager. Fagpersoner kan bruke sin kunnskap, og samtidig vise respekt og ha tro på at de det gjelder selv kan vurdere om det passer i deres situasjon. Syrstad (2008) skriver om nødvendigheten av å være tydelig på egen kompetanse, uten å overkjøre eller ha en «ovenfra og ned» holdning. Ikke-vitende betyr ikke å ikke vite, og i dag er selve begrepet ikke-vitende posisjon gjenstand for diskusjon innen familierapifeltet. Sundet og Holmberg (2021) er opptatt av å løfte fram posisjonens innhold. De skriver at mange familierapeuter har vært usikre på hva de ikke skal vite. Tilden (2022) er også en av de som stiller spørsmål ved begrepet. Han viser til at begrepet ikke-vitende bør assosieres med ydmyk bruk av kompetanse, en profesjonell selv-tvil. Han er opptatt av at begrepet må gjenspeile hva vi er for og ikke imot, og viser til at begrepet bør assosieres med ydmyk bruk av kompetanse. Tilden foreslår å ta i bruk «*profesjonell selv-tvil*» som er et etablert begrep innen psykoterapifeltet. Et annet forslag fra

Tilden til et eget begrep innen familierapifeltet er «*kompetent ydmykhet*». Jeg er opptatt av å løfte fram dette perspektivet i min oppgave fordi denne posisjonen også kan bidra til at vi ikke for fort tar ting for gitt.

5.3 Når en av foreldrene defineres ut av samarbeidet

Familierapeutene i min undersøkelse trakk fram at likeverdig foreldreskap gjenspeiler ideen om at begge foreldrene er like viktige for barna sine. Det sammenfaller med NOVA Rapport 1/20 om at familiens betydning står sterkt i dag, og mor og far ses på som likestilte. Likeverdig foreldreskap ser ut til å stå sterkt både i kulturen og i lovverket vårt, og endringer i barneloven (1981) har tatt sikte på å likestille foreldre som omsorgspersoner. Begrepet likeverdig betyr at foreldrene har like muligheter, uavhengig av om de er mødre eller fedre. Lorentzen (2012) viser til at det stadig er ulike meninger i samfunnet om hvor likestilte vi er, og hvorvidt retten til å være likeverdige omsorgspersoner gjelder både under samliv, ved samlivsbrudd og når foreldre aldri har bodd sammen. Meland et al (2019) er opptatt av at når begge foreldrene opplever seg som likeverdige og inkludert så kommer det barna til gode. En konsekvens av ikke inkludering kan være alliansebrist med foreldre.

Familierapeutene i min studie trekker fram delt foreldreskap som et viktig premiss for foreldresamarbeidet, både før og etter samlivsbrudd. Lik fordeling i tid mellom foreldre ser ut til å ha betydning for hvor likestilt foreldreskapet oppfattes. Det var enighet i fokusgruppen om at kjernen i foreldrerollen er å være til stede for ungdommen.

Undersøkelsen viste at terapeutene var opptatt av å legge til rette for samarbeid med alle foreldre, men de erfarte at det kunne være lett «å glemme» den forelder som ikke selv aktivt tok kontakt. Diskursen om at den ungdommen bor mest hos «*vet best*» ser ut til å utfordre terapeutens ide om likeverdig foreldreskap og foreldre som en ressurs.

Terapeutene snakket fram at likeverdigheten så ut til å bli borte når en av foreldrene mistet innflytelsen, og ikke lenger var en del av samarbeidet. En av terapeutene stilte spørsmål om de i større grad godtok at far trakk seg unna og ikke ble involvert, der det ikke var delt omsorg. I undersøkelsen ble det nevnt at når den ene – og oftest mor – har hovedomsorgen, blir far mer et besøkshjem. Å være besøkshjem innebærer en annen rolle og ansvar enn å være forsørger. Jeg setter det i sammenheng med begrepet samværsforeldre, og undrer meg over om det er en generell oppfatning at en samværsforelder har mistet rettigheter

som den andre har. Her ser vi at flere av diskursene får betydning for terapeutenes samarbeid med foreldre som har mindre kontakt med ungdommen.

Når vi har en primæromsorgsperson, får vi også ofte en sekundær forelder. I undersøkelsen til Storhaug (2015) finner hun at det i barnevernssaker tillegges far mindre betydning for barnet enn mor i vurdering av omsorgen. Barnevernsarbeidere i hennes undersøkelse beskriver at fedre i større grad trekker seg unna og viser lite initiativ til å involvere seg. I studien til Cosson & Graham (2012) kommer det fram at fedre ofte opplever at deres bidrag ikke blir sett og verdsatt. I min undersøkelse snakket familieterapeutene om foreldre som følte seg mindre relevante. Terapeutene fortalte at det var lettere «å droppe» far, enn å oppleve «å trenge seg på». Handlingstendenser som viste seg i praksis var at terapeutene tok lite – eller ingen – kontakt med en inaktiv far. Det kan bidra til å ekskludere noen foreldre, samt opprettholde diskursen om far som mer fraværende (Bø & Olsen, 2008). Konstruksjonen av en fraværende far kan også bidra til å legitimere at terapeuter ikke tar kontakt og lett utelater far (også der far ønsker å delta). Cosson & Graham (2012) skriver at fedre ofte opplever seg behandlet som sekundærforeldre, mens de ga uttrykk for at de ville være engasjerte og involverte fedre. Deres erfaring var at ved tettere samarbeid og involvering, identifiserte fedrene i undersøkelsen seg mer som kjærlige omsorgspersoner.

Meland et al. (2020) viser til at det fortsatt er flest fedre som får en mindre nær relasjon til barna sine etter skilsmisse. Forskere har fulgt ungdommer i en longitudinell studie, og undersøkte hvordan pappakontakt påvirker ungdommens psykiske helse. Meland finner at lite fortrolighet med far etter skilsmisse påvirker helsen til barna negativt, og viser til at kontakt med begge foreldrene er viktig både før og etter skilsmisse. Meland (2020) sin oppsummering (som også er en konstruksjon) er at det å miste kontakten med en av foreldrene er en risikofaktor, og at tapet av en forelder kan få uheldige psykiske virkninger. Når vi ser på tilknytningsteoriens betydning for foreldre-barn relasjonen, vil den kunne bidra til å velge bort foreldre som er perifere og har et tynnslikt bånd til ungdommen. En av deltakerne i min undersøkelse stilte spørsmål ved om det er ulik praksis når mor er den fraværende. Et eksempel illustrerte stor innsats for å få mor mer involvert, og terapeuten undret seg over om de hadde jobbet like hardt for å få far med. Lorentzen (2012) viser også til at far ofte blir spilt ut på sidelinjen etter samlivsbrudd. «*Far-barn-relasjonen er ikke så*

sterk at den åpenbart er et faktum uansett samlivsform og samlivsstatus» (s.150). Idealet om likeverdig foreldreskap synes å bli utfordret i møte med fedre som trekker seg unna, eller fedre som glemmes og ikke er relevante. Terapeutens posisjonering i dette landskapet, kan bidra til å opprettholde at mor får større ansvar for ungdommens vellykkede eller mindre vellykkede utvikling.

Anerkjennelse og nysgjerrighet er som nevnt viktige forutsetninger for dialog. Watzlawick et al. (1967) refererer til Bateson som minner oss om at det er umulig å ikke kommunisere, og vi kan ikke ikke kommunisere (s.49). Det går ikke an å oppføre seg på en måte som ikke vil bli tolket og forstått på bestemte måter av andre. Å ikke ta kontakt er også informasjon, både om innhold og forhold. Vi definerer et forhold og en relasjon ved å ikke ta kontakt og ikke involvere. Vi som er terapeuter kan lett bli offer for et system og en struktur med høye krav til individualisering og effektivisering, men vi kan også ta opp kampen. Ifølge Foucault (1999) vil «disiplineringen» vise seg gjennom sannhetsdiskurser som blir bestemmende for terapeuters praksis, og som kan virke ekskluderende for enkelte. Her vil jeg igjen trekke fram Freire (1999) som var opptatt av at å fratas ansvar alltid har fornedret mennesket. Sentralt i Freires handlingsteori står ideen om å være subjekt i eget liv. Avslutningsvis velger jeg å se nærmere på hvordan forståelsen av makt kan bidra til å forstå funnene i undersøkelsen.

5.3.1 Kjønn og makt

Jeg har tidligere skrevet at temaet kjønn skapte friksjon i fokusgruppen. Samtalen ble nølende, og jeg oppfattet en usikkerhet rundt hva som var greit å si og mene. Siden kjønn ble tematisert, velger jeg å knytte det til maktbegrepet. Dette gjør jeg av to årsaker: det første er at nøytralisering av kjønn har preget fagfeltet de siste årene (Haavind, 2006), og det andre er at helsetjenesten er dominert av kvinner. Begrepet foreldre er kjønnsnøytralt, som betyr at det ekskluderer kjønne forskjeller, og det inkluderer både mødre og fedre og den som fyller foreldrerollen. Når kjønnsnøytralitet er et prinsipp snakkes det mer om feminine og maskuline egenskaper. Side om side med nye og endrede oppfatninger i samfunnet, lever tradisjonelle syn på kjønnsroller (Haavind, 2006). Haavind er opptatt av at hvis vi forstår ungdomstid og foreldreskap som kulturelle konstruksjoner, må betydningen av kjønn og makt ses ut fra en kontekstuell forankring.

I min undersøkelse fant jeg eksempler på kjønnsstrukturer som kom til uttrykk gjennom språket, og eksempler på hvordan språk kan bidra til å skape makt og avmakt hos foreldre. Det ble snakket om at «*fedre noen ganger har en tendens til å ha en konsekvenstankegang som sitter hardere*». Uttrykk som «*å omvende*» og «*overbevise*» foreldre som ikke forstår, ble også brukt i fokusgruppesamtalen. Terapeutene snakket fram at det oftest er far som må forstå det mor allerede forstår, og det kan virke som det tas for gitt at kvinner er mer emosjonelt og kommunikativt kompetente. Dette gjaldt situasjoner som handlet om den emosjonelle omsorgen; å møte følelser til ungdommen heller enn å reagere på atferden. Kjønn knyttes på denne måten til forskjeller som skaper posisjoner, privilegier, muligheter og begrensninger (Burnham, 2012). Her kommer «*fars begrensning*» til uttrykk gjennom språket, og gjennom en beskrivelse om at «noe» kan være vanskeligere for far enn for mor. Hva som anerkjennes som gyldig og bra i møte med diskurser, kommer dermed til syne. Ifølge Farstad (2016) må foreldreskap også forstås i en maktrelasjon. Hun skriver at kvinners historiske rolle som hovedomsorgsgiver har større følger for kvinners økonomiske situasjon, og begrenser deres muligheter i det offentlige rom. Her tenker jeg at fagpersoner har en sentral rolle når det gjelder reproduksjon av diskurser, eller dekonstruksjon av diskurser (Thomassen, 2006, s.182).

Makten ligger også i stor grad i vår faglige kompetanse (Boscolo og Bertrando, 1996), og er til stede i enhver terapeutisk relasjon. Slik er det også når den ikke-vitende posisjonen er fremtredende. En av terapeutene i min undersøkelse sa at for henne er morskap og farskap det samme. Hun sa videre at ideen om forskjellene gjør at vi låser oss fast, og forståelser opprettholdes. Mine funn viser at terapeutenes iver etter å predikere følelsspråket, kan føre til overtalelse og en normativ veiledningsform. Ulike foreldreprogrammer og foreldrekurs kan være eksempler på lik og normativ opplæring om rett foreldrepraksis. Normer for hvordan foreldre skal være, kan fort gi terapeutene makt til å definere hva som er riktig og galt. Makten handler både om kunnskap og språk. En faglig relasjon er i utgangspunktet ikke symmetrisk (Jensen, 2019). Symmetriske samspill er preget av at deltakerne punktuerer på likhet, slik som når en av familierapeutene nevner at det er lettest å *'ta parti med'* den som er likest en selv. Det kan føre til et godt arbeidsfellesskap med den ene, men det kan også være et krevende samspill som bidrar til å definere at en av foreldrene har mer rett enn den andre.

6 Avslutning

Ut fra mitt materiale identifiserte jeg fem diskurser som omhandler foreldreskap, og jeg har sett på hvilken betydning disse kan få for terapeutenes involvering av foreldre.

Avslutningsvis vil jeg oppsummere det jeg finner mest interessant med tanke på problemstillingen, samt se på implikasjoner for praksis, svakheter ved studien og forslag til videre forskning.

Innledningsvis skrev jeg at en god dag på jobb er når ungdom opplever seg sett og bekreftet av foreldre og viktige voksne. Jeg vil legge til at en god dag på jobb er når begge (alle) foreldre og foresatte er en del av ungdommens heilagjeng. Diskursene i min oppgave viser flere hindringer for samarbeid og involvering, og viktige prinsipper for relasjonell praksis kan bli borte. Jeg har sett på om det tas for gitt at foreldre er likeverdige, mens det i praksis ikke alltid er slik at de er med i et samarbeid. Likeverdig foreldreskap er et kulturelt ideal som kommer til uttrykk både i familiepolitiske målsettinger og i samfunnet ellers, mens både holdninger og praksis ikke helt sammenfaller med idealet.

Hoveddiskursen om at begge foreldrene er like viktige, kommer i konflikt med flere andre diskurser. Familierapeutene trekker fram noe av det diskursive spenningsfeltet mellom tradisjonelle verdier og nye idealer. Jeg viser til at terapeutenes forståelse spenner vidt; fra at begge foreldrene er like viktige; at morskap og farskap er det samme; at mor er den som både har, tar og får ansvar og; far i større grad velger hva han deltar på. Jeg har sett på hvordan foreldrerollen kan forstås i lys av teorier om roller og tilknytning.

I oppgaven viser jeg at flere dominerende diskurser utfordrer idealet om at foreldrene er likeverdige. Familiens betydning står sterkt i samfunnet, og terapeutene i undersøkelsen er opptatt av å legge til rette for samarbeid for å hjelpe ungdommen best mulig. Terapeutene viser til dilemmaer mellom systemisk praksis og forventninger. Ungdommens innstilling til foreldrene kan være styrende for hvordan terapeutene jobber, og terapeutens relasjon til ungdommen er avgjørende. Diskursen om at den forelderer ungdommen bor mest hos *vet best*, utfordrer terapeutposisjonen, og ideer om mor som mest til stede og far som mer fraværende lever i beste velgående. I masteroppgaven har jeg vært opptatt av å ha et ekstra blikk på fedrene, og det ble snakket om fedre som mindre aktive og deltakende også i min

fokusgruppe. Det til tross for at både min og andre undersøkelser viser at det ikke er kjønnsforskjeller når det gjelder mor og far som trygg base for barn og unge. Betydningen det kan få er at det kan være lett å glemme den forelderen som ikke er særlig aktiv, og at det oftere gjelder far enn mor.

En handlingstendens som kommer til syne er at det kan virke enkelt å velge bort en forelder som har et «tynnsnitt»-bånd til ungdommen. Diskurser kan bidra til å legitimere at vi som terapeuter ikke tar foreldre med i et samarbeid. I oppgaven viser jeg til at terapeuten kan bidra til å definere en av foreldrene som mer sentral for både samarbeidet og for ungdommen, og dermed blir den andre mindre viktig og mindre relevant. Språket blir preget av diskurser som igjen preger dialogen og kulturen på arbeidsplassen, og mange vil tenke noe om foreldre som «må dras med til samtaler» og «ikke har tid til å komme».

Familieperspektivet betyr at vi er interessert i ungdommens kart, samtidig som vi ser på hvordan kartet henger sammen med omgivelsene (Frøyland, 2017). Ut fra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv, som handler om at vi konstruerer vår forståelse av verden (Berger & Luckmann, 1966), vil det si at i en og samme familie kan det være mange ulike oppfatninger av familien. Familieterapeutene i undersøkelsen nevner at to terapeuter i møte med foreldre, bedre kan ivareta de ulike perspektivene. Familieterapeutens nysgjerrighet og ikke-vitende posisjon kan være sentrale bidrag til å fremme involvering og samarbeid, og sikre at både ungdommens og foreldrenes stemmer kommer fram. I dette spennet er det viktig å være bevisst på hvilke diskurser vi som terapeuter er styrt av og hvilken betydning familieperspektivet får.

Jeg har tidligere tatt med et sitat av Foucault «*Mennesker vet hva de gjør; de vet ganske ofte hvorfor de gjør det de gjør; men det de ikke vet, er hva det de gjør, gjør*» (Lock & Strong, s. 424). Makt er på sitt mest effektive når den ikke legges merke til. Et kritisk blikk på det vi tar for gitt, kan bidra til å avsløre makt og urett. Ved å løfte fram tema og diskursenes betydning, kan vi som terapeuter ha muligheter til å bidra til endring. I følge Freire (1999) er mangel på tillit manglede grunnlag for dialog, og dialog er forutsetningen for samarbeid. Det som er tankevekkende, er at det ikke reflekteres mer over ulikhetene som kommer frem og konsekvensen det får for praksis.

6.1 Selvrefleksjoner

I perioden jeg jobbet med masteroppgaven, har jeg sett mer på meg selv i samarbeidet med foreldre. Mange timers veiledning i forbindelse med studiet har også bidratt til å se på terapeutposisjonen. Jeg har blitt mer opptatt av hvilke ideer jeg har, og hvordan disse påvirker meg i møte med andre. Jeg har gjort meg erfaringer med at alliansen har uteblitt og at samarbeidsklimaet er så godt at vi kunne blitt gode venner. For meg er veiledning særlig viktig, også fordi det er av betydning for hva jeg og mine kollegaer tenker om diskursene. Arbeidet med oppgaven har gjort meg mer bevisst på terapeutposisjonen. Jeg har blitt mer oppmerksom på at måten jeg snakker om foreldrene på, får betydning både for hvordan vi møter de og involverer de. Jeg har i større grad reflektert over betydningen av språk og handlinger, og datamaterialet fra fokusgruppene ble en reise i tolkninger og valg. Jeg kjenner igjen mye av det familierapeutene i undersøkelsen snakker om, men er også forundret over spennet av forståelser og ulike diskurser i konteksten vi jobber i. Jeg har kjent på egen frykt for å tråkke feil når jeg skriver om mødre og fedre, og muligheter for å bli sett på som heteronormativ. Jeg har blitt mer opptatt av hvor lett det er å bli normative i vår iver etter å hjelpe, og det er en tankevekker at vi har en tendens til å heie på de som er likest oss selv.

6.2 Implikasjoner for praksis

Allerede i fokusgruppene erfarte jeg at temaet skapte engasjement. Flere av deltakerne ga tilbakemelding om at de har blitt mer opptatt av å henvende seg til begge foreldre. Min egen arbeidsplass har blitt involvert i temaet for oppgaven, og foreldresamarbeidet løftes tydeligere fram. I tillegg jobber vi med å utarbeide klarere rutiner for samarbeidet med foreldrene under behandling og oppfølging av ungdom.

Jeg mener at temaet for masteroppgaven kan ha relevans for både egen tjeneste og andre arbeidsplasser. Jeg håper at oppgaven kan bidra til videre refleksjon, og være av interesse for andre som jobber med barn, unge, foreldre, familier og par. Min undersøkelse bygger på et begrenset materiale, men familierapeutenes erfaringer vil trolig være gjenkjennbare for flere. Mitt mål er at oppgaven kan bidra til å sette søkelys på terapeuters rolle som fasilitatorer for foreldresamarbeidet. Dette er av betydning også der relasjoner av ulike årsaker ikke kan forandres eller forbedres.

Kollegaveiledning og ekstern veiledning kan være av stor betydning for å øke bevissthet om diskursenes betydning for samspillet mellom foreldre og terapeut. Resonans og dissonans påvirker terapeuters posisjonering. Ved å identifisere og utforske egen resonans, kan vi få en større bevissthet rundt egen rolle og posisjonering, og større mulighet for dialog (Jensen, 2019, s.364). Dette kan igjen bidra til å styrke relasjonen mellom foreldre og ungdom, heller enn å øke avstanden. Hensikten må være en mer inkluderende praksis av alle foreldre.

6.3 Mulige svakheter ved studien og videre forskning

Spørsmål om reliabilitet og validitet, og om funnene kan generaliseres, er viktig i all forskning. Jeg har forsøkt å gi en grundig beskrivelse av funnene som er grunnlaget for å besvare spørsmålene i oppgaven. På den måten har jeg ivaretatt studiens reliabilitet. Validitet handler om å se funnene opp mot teori (Thagaard, 2018, s.189). Jeg har forsøkt å være tydelig på min egen posisjon, og vise at min subjektposisjon har preget valg av diskurser. Spørsmålet om hvorvidt studiens funn kan generaliseres er viktig. Analysene er ingen konklusjoner, men konstruksjoner. Diskursanalyse setter søkelys på hvordan sannhetseffekter skapes i en diskurs som hverken er sann eller usann (Kvale & Brinkmann, 2019, s.255).

Oppgavens svakhet handler mest om at jeg forsker på egen virksomhet og jeg kjenner deltakerne i fokusgruppen. I tillegg forsker jeg på et tema som jeg har mange meninger om. Analysen kan likevel gi et bilde av diskursenes betydning for praksis, og være gjenkjennbar for andre. Det ville kanskje styrket oppgaven å forsker på annen kontekst enn egen arbeidsplass, eller valgt deltakere til fokusgruppene fra andre arbeidsplasser. En fallgrube for meg kan være at jeg ikke har behandlet funnene kritisk nok, i frykt for å støte noen av informantene. En svakhet vil også være at diskursanalyse er nytt og ukjent farvann for meg. Det spennende med fokusgruppe er også prosessen, slik som dynamikken i gruppen, posisjonering og reaksjoner. Innhold og mening er det som blir presentert og tolket, i mindre grad den sosiale samhandlingen i gruppen. Grunnen til valget er at jeg forsker på tjenester i egen virksomhet, bl.a. egen arbeidsplass, og dette kan fort sette søkelyset mer på deltakerne. Det handler både om at jeg som moderator kjenner deltakerne i fokusgruppen, og det handler om størrelsen på oppgaven og tiden jeg har til rådighet som masterstudent. Forskningsassistenten erfarte at hun opplevde deltakerne som noe forsiktige med å komme

med eksempler, noe moderator prøvde å være mer oppmerksom på i den andre fokusgruppen. Her hadde kanskje deltakerne vært friere dersom jeg ikke var både moderator og kollega. Malterud (2012) skriver om kommunikasjonen i fokusgrupper, og begrepet internalisering som beskriver hva som foregår når deltakeren rapporterer erfaringer, holdninger og synspunkter med høy grad av integritet og personlig forankring. *«Kommunikasjon som tilrettelegger for denne typen utsagn, bidrar til å redusere fokusgruppens innebygde risiko for konformitetsskjevhet, som er den typen utsagn vi får når alle bare bekrefter hverandres fortellinger uten å tilføre noe nytt» (s.87).*

Arbeidet med oppgaven har gjort meg mer nysgjerrig på sammenhengen mellom at det stadig er flest kvinner i helsetjenesten, og at det stadig er flest mødre som er i kontakt med oss. Deltakerne i fokusgruppen snakket om at det er lettest å møte de som er likest en selv. Det er tankevekkende at det kan se ut som om terapeuter ofte tar parti med den som er likest en selv. Et annet viktig tema jeg har blitt nysgjerrig på er hvordan familieterapeutene bruker veiledning/selvrefleksjon for at ikke egen rolleforståelse og dissonans/resonans fører til alliansebrist med foreldre. Det siste jeg har blitt nysgjerrig på, er hva terapeuter trekker fram som fordelene ved å jobbe to terapeuter sammen. I mitt materiale kom det fram at to terapeuter bedre ivaretar alles perspektiver, og noen trakk også fram at en fordel ved å være f.eks. en mann og en kvinne er at de utfyller hverandre. Denne diskursen ville vært spennende å forske mer på, fordi dette viser til noe som ikke settes ord på og som lett kan knyttes til stereotypier. Jeg har tidligere nevnt Uri (2018) som sier at språket sladrer om ulikhet også der vi insisterer på at ingen ulikhet finnes. Vi trenger stadig mer kunnskap om hva det gjør, det vi gjør.

Litteraturliste

- Alvesson, M. & Deetz, S. (2000). *Kritisk samhållsvetenskapelig metod*. Studentlitteratur AB
- Anderson, H. (2019). Samarbeidende-dialogisk familierapi. I Lorås, L. & Næss, O. (red.), *Håndbok i familierapi* (s.199-212). Fagbokforlaget
- Anderson, H. & Goolishian, H. (1988). *Human systems as linguistic systems: Preliminary and evolving ideas about the implications for clinical work*. *Family process*, 27(4), 371-393.
- Anderson, H. & Goolishian, H. (1992). The client is the expert. I: McNamee, S. og Gergen, K.J. (red.), *Therapy as Social Construction* (s.25-39). Newsbury Park, CA: Saga Publication
- Anderson, H. (2012). Collaborative Relationships and Dialogic Conversations: Ideas for a Relationally Responsive Practice. *Family Process* 51, page 8–24.
- Barneloven. (1981). Lov om barn og foreldre (LOV-2020-06-24-30). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7>
- Barne- og likestillingsdepartementet. Trygge foreldre – trygge barn. Regjeringens strategi for foreldrestøtte (2018-2021). <https://www.regjeringen.no>
- Bateson, G. (1972). *Steps to an ecology of mind*. New York. Ballantine Books.
- Brandt, B.& Kvande, E. (2003). *Fleksible fedre*. Universitetsforlaget
- Brandth, B. & Kvande, E. Red. (2013). *Fedrekvoten og den farsvennlige velferdsstaten*. Universitetsforlaget
- Berger, P.L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. New York, NY: Doubleday/Anchor Books.
- Brandtzæg, I., Smith, L. & Torsteinson, S. (2011). *Mikroseparasjoner. Tilknytning og behandling*. Fagbokforlaget
- Brandtzæg, I., Torsteinson, S. & Øiestad, G. (2016). *Se eleven innenfra. Relasjonsarbeid og mentalisering på barnetrinnet*. Gyldendal akademisk
- Bufdir (2018). *Foreldrerollen*. En undersøkelse om foreldrerollen med fokus på fedre. (Gjennomført av Sentio Research Norge på oppdrag for Bufdir, mai 2018). Tilgjengelig fra: bufdir.no/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00004601
- Burnham, J. (2012). *Developments in Social GRRRAACCEESSS: visible-invisible and voiced-unvoiced Culture and reflexivity in systemic psychotherapy* [electronic resource]:

mutual perspectives. I. B. Krause (red), s.139-160. ISBN: 1-84940-950-1; 9786613370235; 1-283-37023-9; 0-429-47346-X

- Bø, B.P. & Olsen, B.R. (2008). *Utfordrende foreldreskap – Under ulike livsbetingelser og tradisjoner*. Gyldendal Akademisk
- Ceccin, G., Lane, G. & Ray, W. (2019). *Uærbødighet og fordomme*. Forlaget Mindspace
- Cosson, B. & Graham, E. (2012). 'I felt like a third wheel': Fathers' stories of exclusion from the 'parenting team'. *Journal of Family Studies*, <https://doi.org/10.5172/jfs.2012.18.2-3.121>
- Dallos, R og Vetere, A. (2012). *Systems Theory, Family Attachments and Processes of Triangulation: Does the Concept of Triangulation Offer a Useful Bridge?* *Journal of family therapy*, Vol.34 (2), p.117-137. <https://doi: 10.1111/j.1467-6427.2011.00554.x>
- Djup, H. W. (2022). *Om behovet for kulturkompetanse i barnevernssaker. Dynamikk i familier og foreldres omsorgsevne tolkes uten å ha nok kjennskap til kulturell kontekst*. Publisert i Fontene 23.06.22
- Goffman, E. (2007). *Vårt rollespill til daglig. En studie i hverdagslivets dramatik*. Pax forlag
- Egeland, C., Pedersen, E., Nordberg, T.H. & Ballo, J.G. (2021). *Barnefamilienes hverdagsliv i Norge 2021*. Arbeidsforskningsinstituttet AFI, OsloMET, Storbyuniversitetet
- Eliassen, K.O. (2016). *Foucaults begreper*. Spartacus forlag. Scandinavian Academic Press
- Farstad, G.R. (2016). *Nye fedre- nye forskjeller. Farskap i farsvennlige velferdsstater*. Avhandling for PhD graden, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultetet, Universitetet i Oslo
- Farstad, G.R og Stefansen, K. (2015). Involved fatherhood in the Nordic context: dominant narratives, divergent approaches. *Norma. International Journal for Masculinity Studies* (Pages 55-70). <https://doi.org/10.1080/18902138.2015.1013348>
- Fjeldstad, T. (2005). *Samtaler med fedre – Hvilken betydning har kjønn for fedres møte med psykisk helsevern for barn og unge?* I Fokus på familien. Vol.33, ut.2, s.84 – 101. <https://doi.org/10.18261/ISSN0807-7487-2005-02-02>
- Freire, P. (1999). *De undertryktes pedagogikk (2.utg.)*. Ad Notam Gyldendal
- Frøyland, L. (2017). *Systemisk samtale. Psykososialt samarbeid med barn, ungdom og foreldre*. Fagbokforlaget
- Foucault, M. (1999). *Diskursens orden*. Spartacus.

- Gergen, K.J. & Gergen, M. (2005). *Sosial Konstruksjon. Ind i samtalen*. Psykologisk Forlag
- Grimsrud, A. (2019). *Mor tar skolen, far tar fotball? Om skoleledelsens tilrettelegging for involvering fra fedre*. Master thesis, NTNU
- Haavind, H & Øvreide, H. Red. (2007). *Barn og unge i psykoterapi. Bind 1. Samspill og utviklingsforståelse*. Gyldendal Akademisk
- Haavind, H. (2006). *Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskapet*. Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 43, nr 7, 2006, s. 683-693
- Halkier, B. (2016). *Fokusgrupper* (3 utg.). Samfundslitteratur
- Hennum, N. (2006). *Likestillingens utfordring: Å avkjenne omsorg for barn*. I Sosiologi i dag. Årgang 36, nr.3/2006 (s.35-58)
- Holmberg, Å. & Sundet, R. (2021). «Ikke-vitende posisjon» i familierapeutisk praksis – muligheter og utfordringer i dagens samfunn. I Fokus på familien, Vol.49, utg.4, s.265-284. <https://doi.org/10.18261/issn.0807-7487-2021-04-03>
- Israel, P. & Diamond, G.S. (2009). *Tilknytningsbasert familierapi for deprimert ungdom*. I Fokus på familien, 37(1), 36-52
- Jensen, P. (2019). Resonanskartet i familierapeutisk praksis. I Lorås & Næss, *Håndbok i familierapi*, (s. 79-93). Fagbokforlaget
- Jensen, P. & Ulleberg, I. (2019). *Mellom ordene. Kommunikasjon i profesjonell praksis*. 2.utg. Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Johnsen, A. & Torsteinsson, V.W. (2012). *Lærebok i Familierapi*, Universitetsforlaget
- Johannessen, A., Tufte, P.A. & Christoffersen, L. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5.utg.). Oslo: Abstrakt forlag
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde universitetsforlag.
- Killen, K. (2003). Barns tilknytning. Psyke & Logos, 24, s.537-587 DOI: <https://tidsskrift.dk/psyke/article/view/8642>
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. (3.utg.). Gyldendal Norsk Forlag AS
- LaRossa, R. (2012). The historical study of fatherhood; theoretical and methodological considerations. I Oechsle, M., Müller, U. og Hess, S. (2012). *Fatherhood in late*

- modernities. Cultural Images, Social Practices, Structural Frames.* Opladen. Berlin, Toronto: Verlag Barbara Budrich.
- Lindeman, S., Barth, K. & Smith-Kaland, O. (2019). Gottmanns familierterapi. I Lorås & Næss, *Håndbok i familierterapi*, (s.243-256). Fagbokforlaget
- Lock, A. & Strong, T. (2014). *Sosialkonstruksjonisme. Teorier og tradisjoner.* Fagbokforlaget
- Lorentzen, J. (2012). *Fra farskapets historie i Norge 1850-2012.* Universitetsforlaget
- Lorås, L. & Næss, O. Red. (2019). *Håndbok i familierterapi.* Fagbokforlaget.
- Malterud, K. (2012). *Fokusgrupper som forskningsmetode for medisin og helsefag.* Universitetsforlaget
- Meland, M., Breidablik, H.J. & Thuen, T. (2020). Family factors predicting self-rated health during early adolescence. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2021; 49: 546–554. <https://doi.org/10.1177/1403494820972282>
- Moreno, J, Silverman, W.K., Saavedra, L.M. & Phares, V. (2008). Fathers' ratings in the assessment of their child's anxiety symptoms: A comparison to mothers' ratings and their associations with paternal symptomatology. *The Journal of Family Psychology*, 22(6), 915-919.
- Mæhle, M. (2010). Familierterapi med de yngste barna. I *håndbok i sped- og småbarns psykiske helse* (s.639-662). Red. Vibeke Moe, Kari Slinning, Marit Bergum Hansen. Gyldendal
- NOU 2020:14 (2020). Ny barnelov. Til barnets beste <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2020-14/id2788399/?ch=1>.
- RAPPORT 1-2020. *Familiens betydning. Kunnskapsoversikt om hverdagsliv, omsorg, samlivsbrudd og familiestøttende tiltak.* Velferdsforskningsinstituttet. OsloMet - Storbyuniversitetet
- Pedersen, O.J., (2020). *Foreldrene skal være med.* Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 57, nr.12, 2020, s.878-883
- Piros, J. (2006). *Menns refleksjoner over erfaringer i parterapi. Hva stimulerer til positive endringer.* Mastergradsoppgave ved Avdeling for helsefag. Høgskolen i Buskerud.
- Rober, P. (2017). *In Therapy together. Family therapy as a dialogue.* Red Globe Press
- Schaanning, E. (1993). *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idehistorie* (2.utg.). Spartacus forlag

- Snævarr, S. (2017). *Vitenskapsfilosofi for humaniora. En kritisk innføring*. Cappelen Damm Akademisk
- Stefansen, K. (2015). Pappaperm ikke eneste vei til likestilling i familien. *Forskning.no*
<https://forskning.no/a/496443>
- Stefansen, K. (2007). Familiens rolle i reproduksjonen av ulikhet. Kunnskapsbidrag fra kvalitative studier av foreldreskap. *Sosiologisk tidsskrift*, s. 245 – 264. 14.9.2007.
- Storhaug, A.S. (2015). *Barnevernets forståelse av farskap*. Avhandling for Phd. NTNU.
<http://hdl.handle.net/11250/282443>
- Sundet, R., Broberg, E., Håkansson, T.B., Lia, M. & Ramberg, M. (2019). *Familieterapeutisk arbeid i et kommunalt veiledningsteam. En samarbeidsorientert og forskningsbasert beskrivelse*. I Fokus på familien. Vol.47, utg.4, s.310-326.
<https://doi.org/10.18261/issn.0807-7487-2019-04-05>
- Svardal, J. (2015). 'Hjelp til å være far', publisert i Fontene 11.5.2015
- Syrstad, E. (2008). *Er det alltid viktigst å kunne velge? Om å gi råd i familievernet*. Master i familieterapi og systemisk praksis. Diakonhjemmets høyskole
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder* (5.utg.). Fagbokforlaget
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse og sosialfag*. Gyldendal Akademisk
- Torsteinsson, V.W. (2019). Familieterapiens historie. I Lorås, L. & Næss, O.(red.), *Håndbok i familieterapi* (s.25-39). Fagbokforlaget
- Ulleberg, I. (2014). *Kommunikasjon og veiledning* (2.utg.). Universitetsforlaget
- Uri, H. (2018). *HVEM SA HVA; kvinner, menn og språk*, Gyldendal Norsk Forlag AS
- Vetere, A. (2016) Systemic Theory and Narratives of Attachment: Integration, Formulation and Development over Time. I Maria Borcsa & Peter Stratton (Red.), *Origins and Originality in Family Therapy and Systemic Practice* (s.129-139). Cham: Springer International Publishing.
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. 3 utg. Open University Press.
- Øfsti, A. (2010). *Parterapi. Kjærlighet, intimitet og samliv i en brytningstid*. Universitetsforlaget

Øfsti, A. (2008). *Om å ta den romantiske diskursen for gitt. Et essay om diskursiv parterapi.* I Fokus på familien, Vol.36, utg.4, s.362-374. <https://doi.org/10.18261/ISSN0807-7487-2008-04-11>

Vedlegg

1. NDS godkjenning
2. Informasjonsskriv og samtykkeskjema
3. Intervjuguide
4. Utdrag av transkripsjon

Vedlegg 01 – NSD godkjenning

Meldeskjema for behandling av personopplysninger <https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/60cf1564-320e-426f-81e8-6121fbb40297/1>

[Meldeskjema](#) / [En diskursanalyse av hvordan familierapeuten forstår sin rolle som fa...](#) / Vurdering

Vurdering

Referansenummer	Type	Dato
324320	Standard	21.09.2022

Prosjekttittel
En diskursanalyse av hvordan familierapeuten forstår sin rolle som fasilitator for foreldresamarbeidet

Behandlingsansvarlig institusjon
VID vitenskapelige høyskole / Fakultet for helsefag / Fakultet for helsefag Oslo

Prosjektansvarlig
Ellen Syrstad

Student
Siv Marit Lingaas

Prosjektperiode
15.07.2021 - 10.01.2023

Kategorier personopplysninger
Alminnelige

Rettslig grunnlag
Samtykke (art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene kan starte så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det rettslige grunnlaget gjelder til 10.01.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar
Personverntjenester har vurdert endringen i prosjektslutt dato.

Vi har nå registrert 10.01.2023 som ny slutt dato for behandling av personopplysninger.

Vi vil følge opp ved ny planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til videre med prosjektet!

Info om min masteroppgave

” Familieterapeutens forståelse av foreldresamarbeidet”

Forespørsel om å delta i prosjektet mitt hvor formålet er å se på hvordan familieterapeuter legger til rette for foreldreinvolvering. Følgende gis informasjon om målet for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet er et mastergradstudie i familieterapi og systemisk praksis ved VID vitenskapelige høyskole. Min veileder er Ellen Syrstad, Phd. og førsteamanuensis ved VID, Oslo.

Formålet med oppgaven er å se på hvordan familieterapeuter legger til rette for foreldresamarbeid i psykisk helsearbeid med ungdom.

Mine forskningsspørsmål er som følger:

Hvilke diskurser om foreldreskap er familieterapeuten styrt av?

Hvordan fremmer og hemmer dette involvering av begge foreldre?

Informanter:

Utvalget mitt vil bestå av ansatte i psykisk helsetjeneste i kommunen, og mine informanter må ha utdanning og erfaring som familieterapeut. Jeg rekrutterer informanter ved å spørre ansatte i egen virksomhet, og ansatte som har jobbet her tidligere.

Hva deltakelse innebærer

Jeg planlegger å gjennomføre 2 fokusgruppeintervjuer i løpet av høst/vinter 2021. Varighet pr gang inntil 2 timer. Mitt fokus vil være på dere som familieterapeuter, ikke på foreldrene dere møter. Behandling av opplysningene om deg er basert på ditt samtykke. Jeg bruker lydopptak, som transkriberes i etterkant.

Hvordan dine opplysninger brukes og oppbevares

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Utsagn og sitat vil bli anonymisert. Ditt navn vil ikke bli brukt i oppgaven, og navnet på kommunen/arbeidsstedet vil ikke fremkomme i oppgaven. Informasjon fra intervjuet skal behandles av undertegnede. Veileder vil kun ha kjennskap til det transkriberte materialet.

Arbeidet vil slutføres i masteroppgaven som etter planen skal ferdigstilles i mai 2022. Materialet oppbevares i ca 3 måneder etter prosjektets slutt, i hensyn til behov for ettersyn av sensorene. Materialet vil oppbevares på en sikker måte fram til det slettes.

Det er frivillig å delta i prosjektet, og du kan når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Dette vil gjelde fram til første utkast til oppgaven skal være klar (innen mars 22). All informasjon fra deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg eller vårt samarbeid hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Dine rettigheter i prosjektet innebærer følgende:

- rett til informasjon og innsyn om hvilke opplysninger som er registrert om deg
- rett til retting og sletting av uriktige personopplysninger
- rett til begrensning i bruken av opplysningene

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Student Siv Marit Lingaas, mailadr: siv.marit.l@gmail.com, eller mobil: 97593204.
- Veileder for prosjektet, Ellen Syrstad, førsteamanuensis ved VID vitenskapelige Høgskole, mailadr: ellen.syrstad@vid.no

Studien er meldt til NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, som har vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Med vennlig hilsen
Siv Marit Lingaas

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt informasjon om forskningsprosjektet «Familieterapeutens forståelse av foreldresamarbeidet» og jeg samtykker til å delta i prosjektet. Jeg samtykker til at uttalelser fra intervjuene kan refereres (siteres) i masteroppgaven.

Jeg samtykker til:

- å delta i fokusgruppeintervju (x 2)
- at uttalelser fra intervjuene kan refereres og siteres i masteroppgaven

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

-----

Sted

Dato

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 03 – Intervjuguide

Intervjuguide

Hvordan opplever dere mulighetene til å involvere foreldrene i arbeidet med ungdommen?

Hva tenker dere om begrepet 'likeverdig foreldreskap'?

På hvilken måte kan rådende diskurser (på arbeidsplassen og i samfunnet) påvirke hvordan dere involverer foreldrene?

På hvilken måte opplever dere at rammene for foreldreskap endrer seg etter samlivsbrudd?

Hva er deres forståelse av 'godt foreldreskap'?

Hvilke ideer om farskap er dominerende på arbeidsplassen?

Fortell om eksempler der du i ettertid tenkte at foreldrene (en eller begge) skulle vært mer involvert

Hva bidrar til å skape et godt samarbeid med foreldrene?

Hvilken erfaring har dere med foreldreinvolvering?

Tar de initiativ?

Forskjeller / likheter på mødre og fedre?

Hvilken kunnskap er førende for hvordan dere tilrettelegger for samarbeid med foreldrene?
(både profesjonell og personlig forståelse)

Kan dere komme på likheter og forskjeller i hvordan mødre og fedre engasjerer seg og utformer sitt foreldreskap?

Hvordan opplever dere arbeidsplassens fokus på involvering av fedre?

Hvilken betydning har kjønn når det gjelder barnets tilknytning til foreldre?

(Hvilken betydning har foreldres kjønn når det gjelder tilknytning?)

Hva tenker dere om at terapeutens kjønn kan ha betydning for hvordan vi forholder oss til mødre og fedre?

Tenker dere at lovverket gir en tydelig ramme for samarbeidet med foreldre?

Vedlegg 04 – Utdrag fra transkripsjon

(s.7-8-9, fra første fokusgruppe samling)

Moderator: Kan dere komme på et eksempel på en gang der du tenkte i etterkant at dere skulle henvendt dere mer til den ene?

Deltaker 4: (tid: 26:00) Ja, det kan jeg definitivt. Mens dere snakker nå, så kommer det veldig til meg en familie hvor moren er veldig, veldig bekymret og pappa'n er også bekymret, men han får ikke sagt så veldig mye. Hun bruker veldig mye energi på å fortelle meg hvordan pappa'n ikke gjør det bra nok og hvordan han gjør ting feil. Når han prøver å forsvare seg, så retter hun på han. Jeg blir liksom litt tafatt, og det angret jeg veldig på. For det første så var det dumt av meg å ikke gjøre noe, og jeg kom liksom bakpå. Det ble veldig dumt og det angret jeg veldig på. Det er helt sikkert at faren ikke følte seg noe sett, det er helt sikkert. Eller det er det ikke, men det tror jeg ikke at han gjorde. Jeg synes det var ganske vanskelig når det ble slik, men da var ikke ungdommen med i rommet

(mange nikker og bekrefter)

Deltaker 2: jeg kan jo si at vi også har en sånn familie hvor det er veldig vanskelig for hun definerer og snakker ganske nedsettende om far. Det der å få far med uten å såre mor som er på en måte den som har behov mest

Deltaker 5: Og heller ikke degradere far til at det er vi som må forsterke opp han, for hvordan kjenner han det? Så det er en sånn balansegang, men jeg kjenner igjen det du sitter med, for de gangene man er en, så er det enda vanskeligere. Det er veldig godt å være to noen ganger da

(pause)

Deltaker 1: Kanskje det har noe å si, rett og slett? Det å være en eller 2, i hvor stor grad vi klarer å involvere foreldre

Deltaker 2: Ja, det tror jeg absolutt. Det er jo det der at jeg kan sitte og snakke og kollega kan sitte og se etter og få med seg den andre forelderen. Det er noe med at når vi er så inne i det selv, kan det være vanskelig å få det blikket (...)

(flere bekrefter)

Deltaker 1: Og så tenker jeg at hvis man har mange samtaler med en ungdom, og ikke så mange samtaler med foreldrene, så blir man på sett og vis fort kanskje ungdommens ambassadør og talsrør. Og det å da klare å være det og samtidig sørge for å ha med et foreldreperspektiv kan være utfordrende, så jeg tenker at – Eller et SAMperspektiv tenker jeg kan være enda viktigere. Men da kjenner jeg litt på det hos oss at når vi i større grad bare

skal være en og en i samtaler, da tenker jeg at det kanskje kan true litt foreldreinvolvering fra vår side da. Kanskje vi involverer de, men kanskje ikke med den beste kvaliteten.

Deltaker 5: Jeg har jo helt klart erfaring fra at når jeg sitter med foreldre og en ungdom aleine, så er jeg sikker på at jeg ikke gjør en like god jobb, jeg vil ikke klare å ivareta alle perspektiver og alle i samme grad som om vi hadde vært to. Ikke minst den posisjonen ved siden av hvor du kan sitte litt på sidelinjen innimellom og bytte på den da. Så kan du faktisk sitte og reflektere en del over hva du faktisk kjenner på. Det er kjempeforskjell for meg å være en og to. Vi har vel litt av det samme som du sier, at vi har mindretall av samtalenene der vi er to, på grunn av ressurser da

Deltaker 2: Jeg er også sikker på det

Deltaker 4: jeg har brukt en del reflekterende team, og det er veldig fint å ha en terapeut som kan være med en av foreldrene for eksempel og sitte og lytte, og så kan man prate med dem: Det har vi også gjort når ungdommen er med, og kan sitte og høre på foreldre: Det er veldig effektivt, men det tar bare litt mer ressurser

(pause)

Moderator: Har dere andre eksempler på situasjoner der dere tenker at dere skulle involvert den andre mer?

Deltaker 5: Jeg tenker på samarbeidsmøter jeg, på skolene og andre arenaer. At veldig ofte da så syns jeg at, f.eks hvis far sier nei da, så er ikke jeg den som prøver å overtale veldig mye. Jeg syns der også at det er vanskeligere å få med fedre. Jeg tenker vel kanskje at jeg skulle ha vært enda tydeligere på det

Deltaker 1: På at de er vanskeligere å få med på skolemøter enn andre type møter, f.eks?

Deltaker 5: Ja

(Deltaker 1 virker overrasket)

Deltaker 4: Jeg syns kanskje fedre ofte kan være vanskelig å få med på noe som helst

(flere ler)

Selvfølgelig er det mange fedre som blir med, men generelt tenker jeg det. Det er flere fedre som er vanskelig å få med enn mødre. Men så tenker jeg på hva det gjør med oss at vi er et lavterskeltilbud, eh – fordi hvis fedrene sier nei, så har ikke jeg mandat til å begynne å mase så mye. Jeg skal presentere det på en eller max 2 ganger slik han får lyst til å være med eller føler at han ikke kan la være. Har han sagt nei to ganger, så er det begrenset hvor mye jeg kan mase, med det tilbudet vi er, i hvert fall

Deltaker 5: Men det er da jeg legger meg litt bakpå også, litt sånn derre at nå har jeg prøvd og får deg ikke helt med. Og kunne jeg gjort det på noen annen måte? Kan jeg treffe far på en annen måte? Det har vært noe fedre som – Jeg har noen morsomme episoder fra da jeg gikk på familieterapien og øvde på sirkulære spørsmål; Og et par pappaer som sa Jammen i alle dager, spør deg sjøl da (mange ler). Hvorfor skal dere sitte her med alt dette tullet, kan dere ikke snakke vanlig norsk og bare være litt tydelig og direkte. Jeg har hatt noen av de, og syns det er veldig gøy at de sier fra. Jeg tenker på det noen ganger; Blir det slik at treffer jeg de ikke? (latter)

Deltaker 1: Vi savner samme språket (latter)

Deltaker 2: jeg tenker også at det handler om språk, og det er noe med når det treffer. Jeg liker å være litt direkte, bruke humor. Ikke være så veldig – Nå er jo jeg litt sånn, og kanskje er det derfor at jeg ikke opplever DET så mye, disse fedregreiene, og at vi må være mer sånn – Men jeg har jo bommet litt også da. Det er jo litt hvordan vi møter de, og hvis vi er veldig sånn følelser og sånn – så blir det litt...

Deltaker 5: Og det var jo det jeg tenkte, og da var jeg student og fikk lov å prøve meg. Da var de prøvekaniner når vi øvde, og de turte å si fra. Jeg opplever ikke meg selv som en som blir så opptatt av følelser, jeg opplever meg selv som ganske direkte, men ER det noe jeg ikke treffer på? Hva er det?

Deltaker 2: Men tenker du at du treffer mindre på fedre enn på mødre?

Deltaker 5: Ja, jeg tenker at jeg mister de fortere

(pause)

Moderator: Da kommer jeg med et spørsmål: Hva er det som gjør at vi lar en snakke på vegne av begge to, om det er far, mor eller medmor. Hva er det som gjør at det skjer?

Deltaker 4: Nå er det litt kort tid å tenke på dette, men det slår meg at – og dette har jeg aldri tenkt på – at den som er mest bekymret får styre mest. Slik tror jeg det er litt for meg, og så tror jeg at den som ikke er så bekymret, om det er mann eller dame blir eh (...) på en måte, eller føler ikke samme behov for å si noe heller. Sånn tror jeg det kan være for meg. Jeg glemmer litt den ene hvis den andre er mest bekymret, og en ikke gir uttrykk for å være bekymret. Kanskje, jeg vet ikke –

Deltaker 2: Og så vil jeg tenke at den ene som ikke er så bekymret, og dratt med av den andre, ikke har så mye den skulle sagt. Så hvis du bare er dratt med, så er det ikke så rart – Og vi er jo høflige mennesker som hører på når en begynner å fortelle, og vi ser at det ikke kommer så mye fra den andre, så er det vanskelig å stoppe talestrømmen uten at den skal føle seg avvist. Da er det enklere å bare ta det som kommer

Deltaker 4: Fra et systemisk perspektiv, så hadde det jo vært veldig lurt å spørre den som ikke er så bekymret

Deltaker 2: Ikke sant – å ja

Deltaker 4: jeg må kanskje skamme meg litt (latter fra alle)

Deltaker 1: Eller prøve å gjøre noe med det

(alle er enige)

Deltaker 3: Jeg synes det er lettere hvis jeg har definert det litt i forkant; At jeg kommer til å styre, og at jeg kommer til å passe på at jeg snakker med dere begge. Jeg kjenner igjen det du sier, at jeg kan bli forsiktig med å avbryte og stoppe noen som har mye på hjertet, og er veldig lei seg og bekymret. Jeg synes det er vanskelig hvis jeg ikke har definert litt rammer i forkant.

(flere sier seg enige)

Deltaker 5: men jeg kjenner jo på at hvis jeg sitter i 6-7 samtaler med en mor og en ungdom, og så har jeg ikke med den parten som sitter hjemme eller i en annen husstand, Det er noe der – Og jeg kjenner jo på at det ikke blir helt riktig – men det er ikke bestandig at jeg får gjort eller gjør noe med det (....)

Deltaker 2: det er jo veldig synd å ikke få med det perspektivet som ikke er bekymret, for da får vi jo opp ressursene og det som er bra og sånn – Og det kan jo hjelpe den andre å endelig få et rom og få sagt fra og hørt av den andre